

2014

ADEDE Archeologisch Rapport 53
Archeologisch vooronderzoek van
Wereldoorlog I-erfgoed langs de
Briekestraat te Ieper (prov. West-
Vlaanderen).

PYPE P.

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 53

Archeologisch onderzoek van
Wereldoorlog I-erfgoed langs de
Briekestraat te Ieper (prov. West-
Vlaanderen).

I. Proefsleuvenonderzoek

PYPE P., DE SMAELE B., PIETERS H., CATTRYSSE A., KRUG C.

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2014
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Pype P.
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	4
2	Inleiding	5
3	Onderzoeksmethode	7
3.1	Doel van het onderzoek.....	7
3.2	Fasering van het onderzoek	8
3.2.1	Geofysische prospectie.....	8
3.2.2	Prospectie door middel van proefsleuven.....	10
3.2.3	Personele inzet	13
3.2.4	Logistieke inzet	13
4	Landschappelijk kader	14
4.1.1	Plaatsbeschrijving	14
4.1.2	Gekende geografie en bodemkunde van het onderzoeksgebied.....	15
5	Historisch-archeologisch kader	17
5.1	Het plangebied tijdens de Eerste Wereldoorlog	17
5.2	CAI.....	20
5.3	Historisch onderzoek ADEDE bvba	20
5.4	Archeologische prospectie door middel van proefsleuven	26
5.4.1	Stratigrafie	26
5.4.2	Structuren	28
5.4.2.1.	SLEUF 001:.....	29
5.4.2.2.	–SLEUF 002:.....	29
5.4.2.3.	SLEUF 003:.....	29
5.4.2.4.	SLEUF 004:.....	30
5.4.2.5.	SLEUF 005:.....	30
5.4.2.6.	SLEUF 006:.....	36
5.4.2.7.	SLEUF 007:.....	38
5.4.2.8.	SLEUF 008:.....	43
5.4.2.9.	SLEUF 009:.....	47
5.4.2.10.	SLEUF 010:	49
5.4.2.11.	SLEUF 014:	51
6	Synthese en besluit	52
7	Aanbeveling voor verder onderzoek	56
8	Bibliografie.....	58
9	Lijst van Figuren.....	59
10	Lijst van bijlagen.....	61

1 Administratieve fiche

Site	Ieper - Briekestraat
Projectsigle	IEP-BRI
Projectcode	13009
Kenmerk ADEDE	/
Ligging	Begrensd door de Noorderring in het noorden, de Briekestraat in het oosten, Ter waarde ambachtelijke zone in het westen. [46.489,171 x 174.434,036] [46.352,698 x 174.434,594] [46.407,844 x 174.227,377] [46.455,749 x 174.230,719]
Lambert 72-coördinaten	
Kadaster	Afdeling 6, sectie B, percelen 324t3, 324v3
Onderzoek	prospectie met ingreep in de bodem
Opdrachtgever	Eandis cvba
Uitvoerder	ADEDE bvba
Vergunning	archeologische prospectie: 2014/083
Vergunninghouder	Pedro Pype
Bewaarplaats archief	ADEDE bvba PYPE P., 2014. Archeologisch proefsleuvenonderzoek van Wereldoorlog I- erfgoed langs de Briekestraat te Ieper (prov. West-Vlaanderen)., ADEDE Archeologisch Rapport 53, Gent.
Bibliografische referentie	
Grootte projectgebied	2ha
Termijn	14/05 – 23/05-2014
Resultaten	Nieuwe Tijd en Wereldoorlog I
Aanbeveling	Proefsleuvenonderzoek

2 Inleiding

Tussen 14 mei 2014 en 23 mei 2014 voerde ADEDE bvba in opdracht van Eandis cvba een archeologisch onderzoek uit op terreinen onmiddellijk gelegen ten zuiden van de Noordering en ten westen van de Briekestraat te Ieper (W.-VI.).

De aanleiding tot het onderzoek is de geplande inplanting van een nieuw hoofdkantoor met bijhorende magazijnen en ruime parkeermogelijkheid op het areaal. De opdracht kan in twee afzonderlijke taken opgedeeld worden, namelijk een prospectie met ingreep in de bodem door middel van continue proefsleuven (Figuur 1) en een vlakdekkende opgraving. Onderstaand conceptrapport behandelt de tijdens het proefsleuvenonderzoek aangetroffen resultaten. De opgeleverde resultaten uit de opgraving komen in een tweede afzonderlijk rapport aan bod¹.

De resultaten van het archeologisch onderzoek van de stoffelijke resten uit sleuf 14 - 15 en kijkvenster 3 en de fysisch-antropologische gegevens, worden samen met de resultaten van de aangetroffen stoffelijke resten uit de opgravingen in het opgravingsrapport behandeld.

¹ ADEDE rapport 54; Archeologisch onderzoek van Wereldoorlog I erfgoed langs de Briekestraat te Ieper (West-Vlaanderen. II Opgraving.

Figuur 1. Sferbeeld van het onderzoek.

3 Onderzoeksmethode

3.1 Doel van het onderzoek

Het doel van het archeologisch onderzoek was het registreren en waarderen van mogelijke archeologische sporen die tengevolge van de grootschalige infrastructuurwerken definitief verstoord zullen worden. Op basis van de gekende historische informatie en de uitgevoerde archeologische en geofysische prospectie (zie verder), waaruit blijkt dat het onderzoeksgebied historisch/archeologisch waardevolle informatie bevat, werden een aantal wetenschappelijke vraagstellingen die aan de opgraving ten grondslag lagen, geformuleerd:

- Zijn er sporen aanwezig?
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Wat is de aard, datering en bewaringstoestand van de sporen?
- Op welk(e) niveau(s) bevinden de sporen zich?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Is een vervolgonderzoek nodig, en zo ja, welke aspecten verdienen hierbij bijzondere aandacht?

3.2 Fasering van het onderzoek

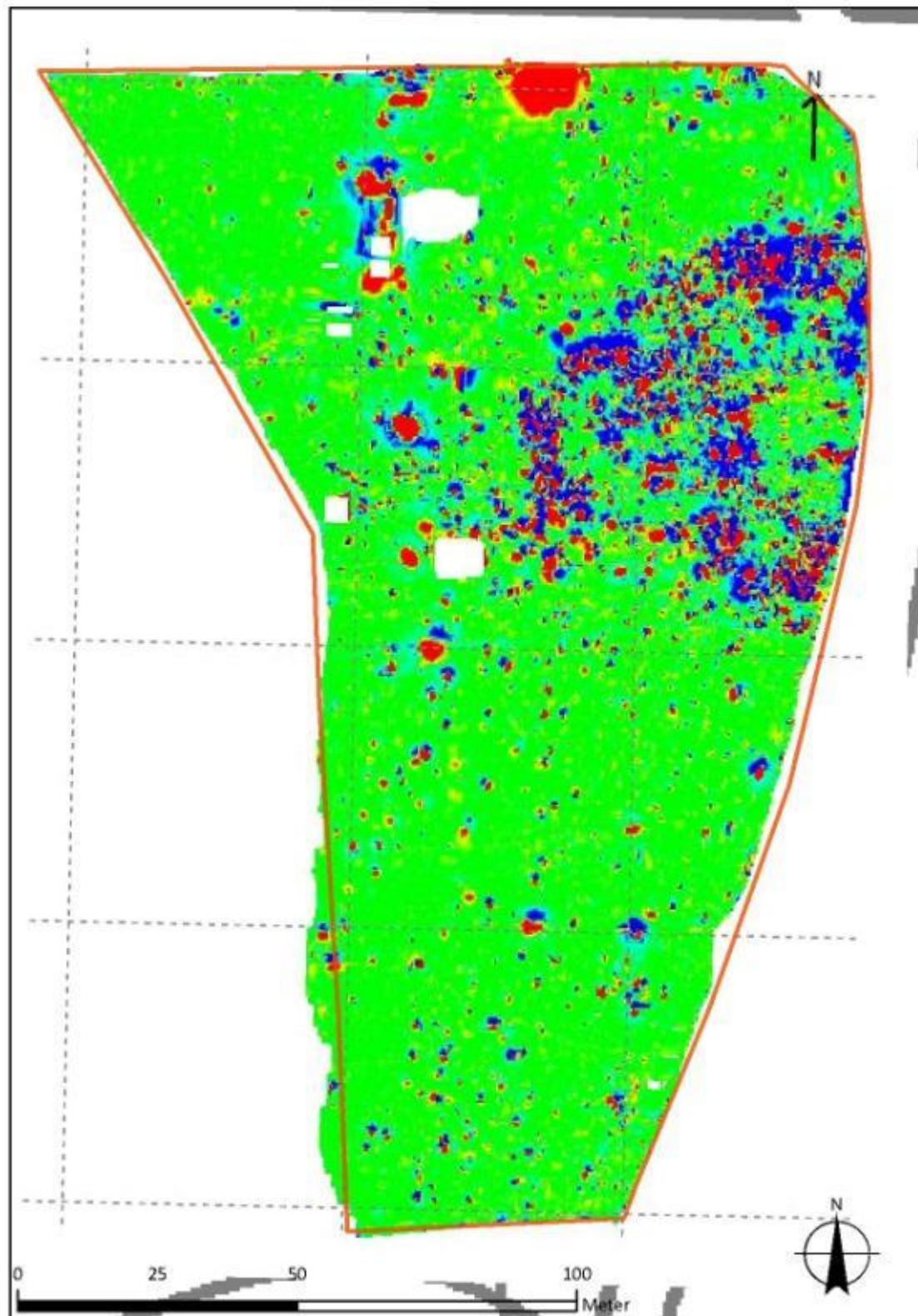
Figuur 2. Situering van de onderzoekszone (oranje) op de topografische kaart.

3.2.1 Geofysische prospectie

Op 25 februari 2014 werd voorafgaand het proefsleuvenonderzoek door ADEDE bvba een geofysische prospectie met magnetometer uitgevoerd naar de eventuele graad van aanwezige niet-ontplofte munitie in de ondergrond (Figuur 6).

De resultaten van dit onderzoek stonden mee aan de basis voor de inplanting van de proefsleuven² (zie verder). De geofysische prospectie wees op de aanwezigheid ca. 3000 metallische anomalieën, die mogelijk in verband te brengen zijn met eventuele in de ondergrond aanwezige munitie (Figuur 3). Opvallend was de concentratie van anomalieën ter hoogte van de voormalige historische Ferme Bartier. Tijdens het eigenlijke uitvoeren van het proefsleuvenonderzoek bleek de omgeving van de voormalige hoeve na sloping intens te zijn opgehoogd met bouwpuin, waartussen, naast gedumpte artilleriegranaten, er trouwens ook heel wat recent schroot stak. Een viertal aanwezige hiaten in de scan (witte zones) zijn het gevolg van aanwezige bomen, waardoor de bodem heel plaatselijk niet kon gescand worden.

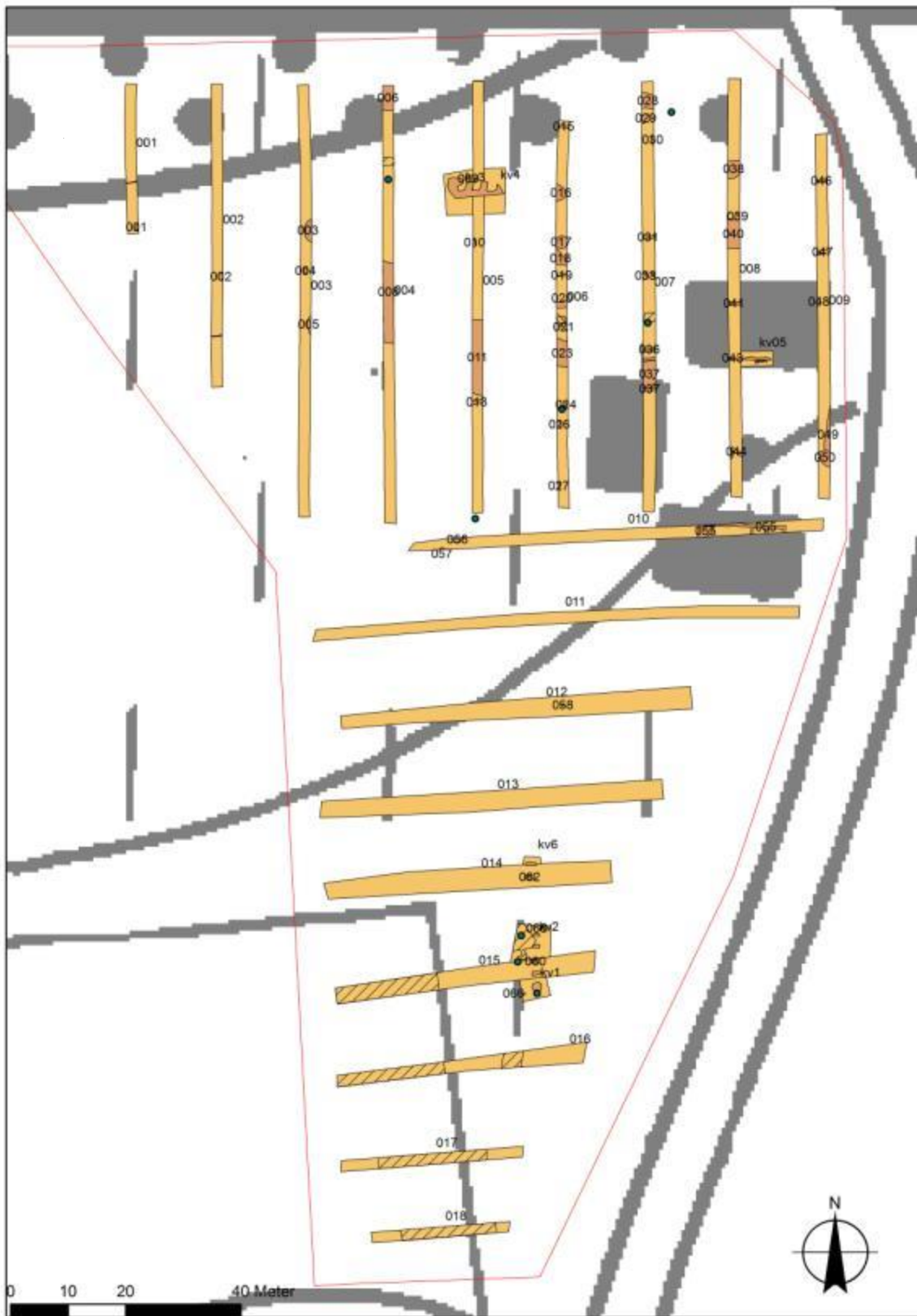
² ADEDE rapport Detectierapport Ieper Briekestraat. Geofysische detectie naar niet-gesprongen munitie.

Figuur 3. Magnetometrische-prospectie met aanduiding van de anomalien en de relictten van de voormalige hoeve.

3.2.2 Prospectie door middel van proefsleuven

Tussen 14/05/2014 en 23/05/2014 werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op de terreinen ten westen van de Briekestraat. De resultaten bekomen uit de geofysische prospectie vormden mee de basis voor de inplanting van 18 proefsleuven (Figuur 4 en Bijlage).

Figuur 4. Algemeen grondplan met aanduiding van de proefsleuven

Omwille van de aanwezigheid van de ondergrondse relictten van de historische hoeve (Ferme Bartier), werd geopteerd om de proefsleuven in het noordelijke gedeelte van het terrein aan te leggen in noord-zuid richting (sleuven 1 tot en met 9). De overige 9 sleuven werden in oost-west richting aangelegd (sleuven 10 tot en met 18).

Het aanleggen ervan gebeurde door middel van een 21 tons graafmachine met tandenloze dieplepelbak met een breedte van 1.80m, tot op het eerste archeologisch leesbare niveau. Omwille van het aansnijden van een overduidelijk loopgravensegment in proefsleuf 4 werd hier geopteerd om aan weerszijden van de sleuf bijkomend een kijkvenster aan te leggen (kijkvenster 3 en 4). Om inzicht te verkrijgen in de in sleuf 8 aangetroffen structuur met een houten beschoeiing (spoor 043) werd geopteerd om aan de oostzijde van de sleuf een kijkvenster aan te leggen (Kijkvenster 5). In het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied ter hoogte van sleuf 15, waar twee naast elkaar gelegen inhumatiegraven werden aangetroffen met de stoffelijke overschotten van Britse gesneuvelde soldaten, werd aan de noord- en de zuidzijde een extra kijkvenster voorzien (kijkvenster 1 en 2). Hierbij werden nog eens 2 inhumatiegraven met stoffelijke resten van Britse gesneuvelde soldaten aangetroffen.

Alle aangetroffen sporen en structuren kregen een individueel doorlopend spoornummer, werden opgeschoond, digitaal gefotografeerd (voorzien van een schaallat, noordpijl en een fotobord met aanduiding van de code van de site, werkputnummer, spoornummer, ...), digitaal in het vlak ingemeten en in detail beschreven in een hiervoor door ADEDE ontwikkelde database. Alle bodemkundige en archeologische profielen werden opgeschoond, digitaal gefotografeerd, analoog ingetekend op schaal 1/10 of 1/20 en in detail beschreven.

Alle aangetroffen archeologische objecten die tijdens het onderzoek aan het licht kwamen werden onmiddellijk ingezameld en ingepakt, voorzien van een identificatielabel met daarop de vereiste identificatiegegevens zoals code van de site, werkputnummer, spoornummer, laagnummer, aard, enz. Na het veldwerk werden alle mobiele vondsten gereinigd en in detail beschreven in een hiervoor aangepaste database en voorzien van een inventarisnummer.

De vondsten aangetroffen bij de stoffelijke resten werden, samen met de stoffelijke overschotten, overgedragen aan de lokale Politie, die ze op hun beurt overhandigd aan het Instituut voor Veteranen (IVV-NIOOO). Zij staan op hun beurt in voor de overdracht naar de

bevoegde militaire autoriteiten van het land, in dit geval, de Commonwealth War Graves Commission (CWGC). Vooraleer de overhandiging naar de lokale Politie wordt geregeld, worden de vondsten eerst door het Agentschap voor het Onroerend Erfgoed, bestudeerd en geïnterpreteerd³.

3.2.3 Personele inzet

Het archeologisch veldteam voor het uitvoeren van het proefsleuvenonderzoek was samengesteld uit Pedro Pype, (senior-archeoloog/vergunninghouder), afwisselend Camille Krug, Sebastiaan Genbrugge, en Hadewijch Pieters (archeologen). Voor de verwerking van de vondsten en de digitalisatie van de geregistreerde gegevens stonden archeologen Hadewijch Pieters, Frederik De Kreyger, Alexander Cattrysse en Sebastiaan Genbrugge garant. Alle archeologische vondsten, met uitzondering van de vondsten aangetroffen bij de stoffelijke overschotten, werden gedetermineerd door P. Pype. De rapportage werd uitgevoerd door Pedro Pype.

Alle graafwerken werden begeleid door een senior-OCE-deskundige van ADEDE bvba.

3.2.4 Logistieke inzet

Het aanleggen van de proefsleuven werd uitgevoerd met een graafmachine en operator van ADEDE bvba.

Klein opgravingsmateriaal werd voorzien door ADEDE bvba, alsook de fotografische registratie van de sporen, structuren en profielen, de topografische ondersteuning en de analoge opmeting van structuren en profielen.

Omwille van het risico van de aanwezigheid van niet-ontploffte munitie binnen het areaal van het onderzoeksgebied werd geadviseerd alle graafwerken te laten begeleiden door een OCE-deskundige van ADEDE bvba.

³ Met dank aan F. Wyffels (Agentschap.Onroerend Erfgoed.)voor het bezorgen van de opgeleverde informatie.

4 Landschappelijk kader

4.1.1 Plaatsbeschrijving

Het terrein was voorafgaand de aanvang van de werken in gebruik als weiland (Figuur 5). De hoeve gelegen onmiddellijk ten westen van de Briekestraat, werd pas een tiental jaar geleden afgebroken en kenmerkt zich door een opvallende verhoging in het terrein tengevolge het opwerpen van bouwpuin afkomstig van de afbraak van de bovengrondse hoevegebouwen bovenop de fundamenteën. Ten noorden (zijde Noorderring) en ten oosten (zijde Briekestraat), wordt het terrein bepaald door de aanwezigheid van een openliggende afwateringsgracht. Ter hoogte van de uiterst noordelijke grens van het terrein is er nog de aanwezigheid te vermelden van een informatiepaneel van het Ieper Business Park met ondergrondse elektrische leiding. Om die reden werd bij het aanleggen van proefsleuf 006 een veiligheidsperimeter voorzien.

In de uiterst zuidoostelijke hoek van het onderzoeksgebied waren loofbomen aanwezig, die niet dienden aangerod te worden. Bij de aanleg van de proefsleuven werd hier dan ook rekening mee gehouden.

Figuur 5. Zicht op het onderzoeksgebied.

4.1.2 Gekende geografie en bodemkunde van het onderzoeksgebied

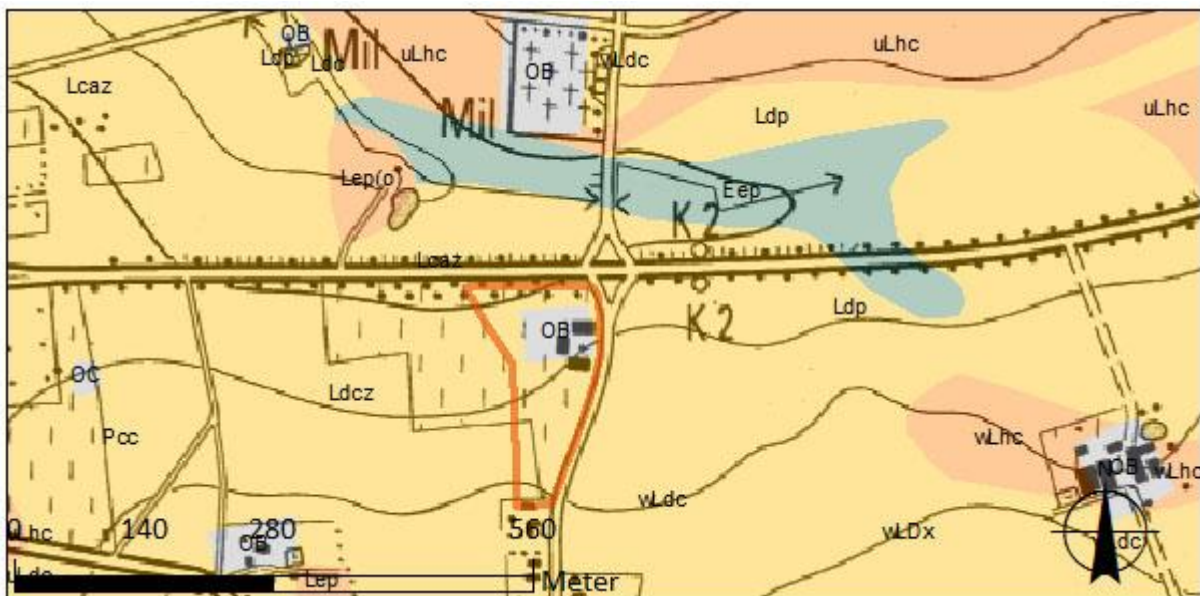
De geografie van het onderzoeksgebied kenmerkt zich door een vrij vlak terrein gelegen op een zandleemplateau, zonder uitgesproken natuurlijk microreliëf. Bodemkundig wordt het plangebied gekenmerkt door een vochtig tot natte zandleembodem (Ldc).

Het enige opvallende microtopografisch gegeven is een opvallende kunstmatige verhoging in het terrein ter hoogte van de voormalige hoeve aan de Briekestraat. Deze zone werd bodemkundig gekarteerd als antropogeen (code OB, bebouwde zone).

Uit het onderzoek is duidelijk gebleken dat deze kan verklaard worden door de afbraak van de hoevegebouwen en het ter plaatse storten van het bouwpuin. Lokaal werd er duidelijk ook afgegraven grond en bouwpuin gedumpt van mogelijke werkzaamheden uit de nabije omgeving.

Figuur 6. Magnetometrische oppervlakedetectie in uitvoering op de site met op de achtergrond het *New Irish Farm Cemetery*.

Figuur 7. Situering van het onderzoeksgebied (oranje polygoon) op de bodemkaart en weergave van de hoevegebouwen volgens het kadaster.

5 Historisch-archeologisch kader

5.1 Het plangebied tijdens de Eerste Wereldoorlog

De zone van het onderzoeksgebied speelde een belangrijke rol tijdens de Tweede Slag om Ieper (22 april – 25 mei 1915). Tussen 4 en 8 mei 1915 trokken de Britse en Franse eenheden zich tactisch terug op de *GHQ Line*. De *General Headquarters 2nd Line*, kortweg *GHQ Line*, was een defensieve linie oorspronkelijk aangelegd door de Fransen en liep vanaf Zillebeke vijver tot ca. 1km ten oosten van Wieltje en verder in noordwestelijke richting tot Boezinge⁴. Britse eenheden van de 4de Divisie namen eerst stelling ten noordoosten van Wieltje, op een lijn die liep van *Canadian Farm* over *Shell Trap Farm* tot net ten oosten van *Warwick Farm*. Doch deze linie bleek al gauw snel onhoudbaar en moesten de eenheden van de 10de Brigade zich in de nacht van 24 op 25 mei terugtrekken op de achterliggende steunlinie (*Divisional Support Line*). Deze linie liep vanaf Wieltje in noordwestelijke richting onmiddellijk ten westen van *Cross Roads Farm*⁵, over *Forward Cottage* naar *Turco Farm*⁶. In diezelfde nacht van 24 op 25 mei werd vanaf de *Divisional Support Line* een nieuwe loopgraafsegment gegraven tussen *Wieltje Farm* en *Warwick Farm*.

Ca 500m ten westen van de *Divisional Support Line* is er nog de aanwezigheid van een tweede linie, de *Essex Second Divisional Line* en liep vanaf Sint-Jan met een boog in noordwestelijke richting tot net ten noorden van *Irish Farm* en liep verder westwaarts richting tot nabij *Burnt Farm*. Deze loopgraaf had de naam *Liverpool Trench* Vrijwel zeker werd ook deze tweede ondersteuningslinie aangelegd op het einde van mei 1915. Vrijwel zeker verwijst “Essex” naar het regiment dat op dat ogenblik de linie bezette.

Na een gefaalde tegenaanval tegen de Duitse opmars na de gasaanval van 22 april, trokken eenheden van het Essex regiment, de Lancashire Fusiliers en het 5th Northumberland Fusiliers zich op 24 en 25 mei terug naar de *Second Divisional Line*⁷.

Deze situatie zal nagenoeg ongewijzigd blijven tot aan de vooravond van de Derde Slag om Ieper.

⁴ HEYVAERT, s.d., 10.

⁵ Hier werd tussen 2002 en 2003 uitgebreid archeologisch onderzoek uitgevoerd: DE MEYER, M. & PYPE, P. 2007, 359-382.

⁶ Loopgravenkaart uit het einde van de Tweede Slag om Ieper (The National Archives, London).

⁷ WYRALL, 2002, 67.

Irish Farm was de Britse benaming voor de hoeve die voor de Eerste Wereldoorlog bekend stond als “Ferme Bartier”. De hoeve wordt reeds weergegeven op de kaart van Ferraris uit omstreeks 1777. Op de kaart Vandermaelen en de kadastrale kaart van Popp, beide uit het midden van de 19de eeuw, wordt de hoeve bestaande uit drie afzonderlijke gebouwen duidelijk weergegeven.

Volgens de Commonwealth War Graves Commission lag ten zuiden van *Irish Farm* het *Irish Farm Cemetery*. De begraafplaats werd aangelegd vanaf mei 1915 door de *Royal Fusiliers* en gebruikt tot september 1915. Nadien werd het verder met tussenpozen gebruikt tot januari 1918. De begraafplaats bevatte indertijd 54 graven. De exacte locatie was onbekend, alleen de vermelding dat deze gelegen was ten zuiden van de voormalige hoeve. Na het beëindigen van de oorlog werden de stoffelijke resten ontgraven en overgebracht naar het meer noordelijk gelegen *New Irish Farm Cemetery*. Deze begraafplaats werd aangelegd tussen april en mei 1918 en bevatte tegen het einde van de oorlog 73 graven, maar werd aanzienlijk vergroot toen meer dan 4500 graven werden overgebracht vanuit minstens 18 begraafplaatsen uit het slagveld ten noordoosten van Ieper. Tijdens het onderzoek werden niet ontgraven inhumatiegraven aangetroffen in het uiterste zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied (zie verder). Door de aanwezigheid van de begraafplaats werd ook onmiddellijk gedacht aan de aanwezigheid van een eventueel veldhospitaal of minstens een verbandpost rond *Irish Farm*.

Als logistieke voorbereiding van de Derde Slag om Ieper (31 juli – 10 november 1917) werd tussen Ieper en het front, in het najaar van 1917, een netwerk aangelegd van smalspoorlijnen aangelegd (Décauville-smalsporen). Via enkele rangeerstations werden goederen, troepen, munitie, endm. af- en opgeladen en takten spoorlijnen af naar de verschillende sectoren van het front. Eén van die rangeerstations bevond zich nabij Wieltje en kreeg de naam *Wieltje Station*. Dit station was voorzien van 7 sporen en had twee aftakkingen of *Sidings* met een eigen laad- en loskade. Eén van die *Sidings* (*Merrytort Siding*) verliep in noordwestelijke richting tot aan het station van Sint-Jan. Deze liep over het uiterst noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, onmiddellijk ten noorden van de voormalige hoeve.

Aan de hand van enkele historische bronnen omtrent troepenbewegingen in het najaar van 1917 tot in de lente van 1918, vermelden meermaals inkomende en vertrekkende troepen in

Irish Farm camp, wat duidelijk verwijst naar een kampplaats voor Britse troepen⁸. Het vermelden van inkomende gewonden en gesneuvelden tijdens de Derde Slag om Ieper, wijst naar een mogelijke rol als veldhospitaal of toch tenminste een verbandpost.

Tussen eind november en begin december 1917 verblijft het 16th (Service) *Battalion*, the Highland Light Infantry meermaals in het *Irish Farm Camp*. Op 22 november verplaatst het bataljon zich door middel van het spoor naar *Irish Farm Camp*, om de dag erop opnieuw te vertrekken naar *Wurst Camp*. Op 28 november keert het bataljon terug naar *Irish Farm Camp* en komt daar aan om 2.30 p.m. Hierbij worden 6 O.R. (*Other Ranks*)⁹ gewonden bij vermeld.

Op de 29 november verblijft het bataljon in het kamp en worden er 2 O.R. gesneuvelden en 2 O.R. gewonden vermeld. De dag erop, op de 30ste, vertrekt het bataljon dan naar *Bellevue Farm* en dit in volle gevechtsuitrusting.

Op 7 december is er sprake van de terugkeer van het bataljon uit *Brake Camp* naar *Irish Farm Camp*. Tussen 8 en 17 december verblijft het bataljon in het kamp. Op de 11ste wordt 1 O.R. gewond en op de 12de worden nog eens 3 gewonde O.R. vermeld. Op de 16de krijgt het bataljon versterking van nog eens 3 O.R. Op de 17de tenslotte vertrekt het bataljon opnieuw van *Irish Farm Camp* en voegt zich bij de *Brigade Reserve* gelegen in *Hilltop Farm*.

Nog een ander uittreksel uit de *Calendar of Moves* van de *Lancashire Fusiliers*, vermeld tussen 23 en 27 november 1917 tevens troepenbewegingen via het spoor vanuit *Vlamertinghe Farm* naar *Irish Farm Camp*.

Een uittreksel uit het *War Diary or Intelligence Summary* vermeld op 17 maart 1918 eveneens troepenbewegingen van de *Lancashire Fusiliers* in het *Irish Farm Camp*.

Nog een ander "Move Order N° 8" van het *1st BN Royal Guernsey L.I.* vermeld een overname van de taken in de "Army Battle Zone" door het bataljon op de 9de en het verder trekken op de 10de naar *Irish Farm Camp*. Er wordt tevens vermeld dat deze troepenverplaatsing dient te gebeuren in volle uitrusting (in "marching order") o.a. voorzien van de stalen helm en de *Small Box Respirator* (type gasmasker) klaar voor gebruik.

Er wordt tevens vermeld dat Lt Rawkins vertrekt met de fiets om het *Irish Farm Camp* over te nemen, samen met alle voorraden.

⁸ Informatie aangeleverd door Bas Coolen (ADEDE bvba).

⁹ Met *Other Ranks* bedoelde men alle rangen met uitzondering van de officieren.

Hieruit blijkt duidelijk dat de omgeving van de voormalige hoeve vanaf het najaar van 1917, tijdens de Derde Slag om Ieper, en nadien zeker nog tot in de lente van 1918 in eerste instantie een belangrijke rol vervulde als logistiek knooppunt (spoorwegnetwerk), maar ten tweede ook als rustplaats en mogelijke verbandpost voor Britse en Commonwealth troepen.

5.2 CAI

In of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied zijn geen archeologische vindplaatsen of vondsten gekend. Wel zijn voor het noordelijke, op amper een kilometer gelegen, bedrijventerrein van Boezinge en Pilkem sedert eind de jaren '80 van vorige eeuw tot heden verschillende archeologische sporen en structuren uit de Romeinse tijd aangetroffen. Meer oostwaarts ter hoogte van de Moortelweg, tijdens het archeologische onderzoek op de site van Cross Roads, kwamen enkele greppelstructuren uit de Romeinse tijd aan het licht¹⁰.

5.3 Historisch onderzoek ADEDE bvba

Voorafgaand aan het eigenlijke terreinwerk voerde Bas Coolen van ADEDE bvba een beperkt historisch onderzoek uit aan de hand van een aantal historische bronnen (luchtfoto's, loopgravenkaarten of *trench maps* en *moving orders*).

Voor het uitvoeren werden een drietal archieven geraadpleegd op de aanwezigheid van luchtopnames van de Briekestraat, nl. het "In Flanders Fields Museum" (IFFM) te Ieper, het "Imperial War Museum" (IWM) te Londen en het Koninklijk Legermuseum (KLM) te Brussel.

Voor het onderzoek werden drie luchtfoto's bestudeerd en gegeorefereert, nl. twee Britse (11 oktober 1915 en 24 juni 1917¹¹) en één Belgische (8 mei 1918¹²).

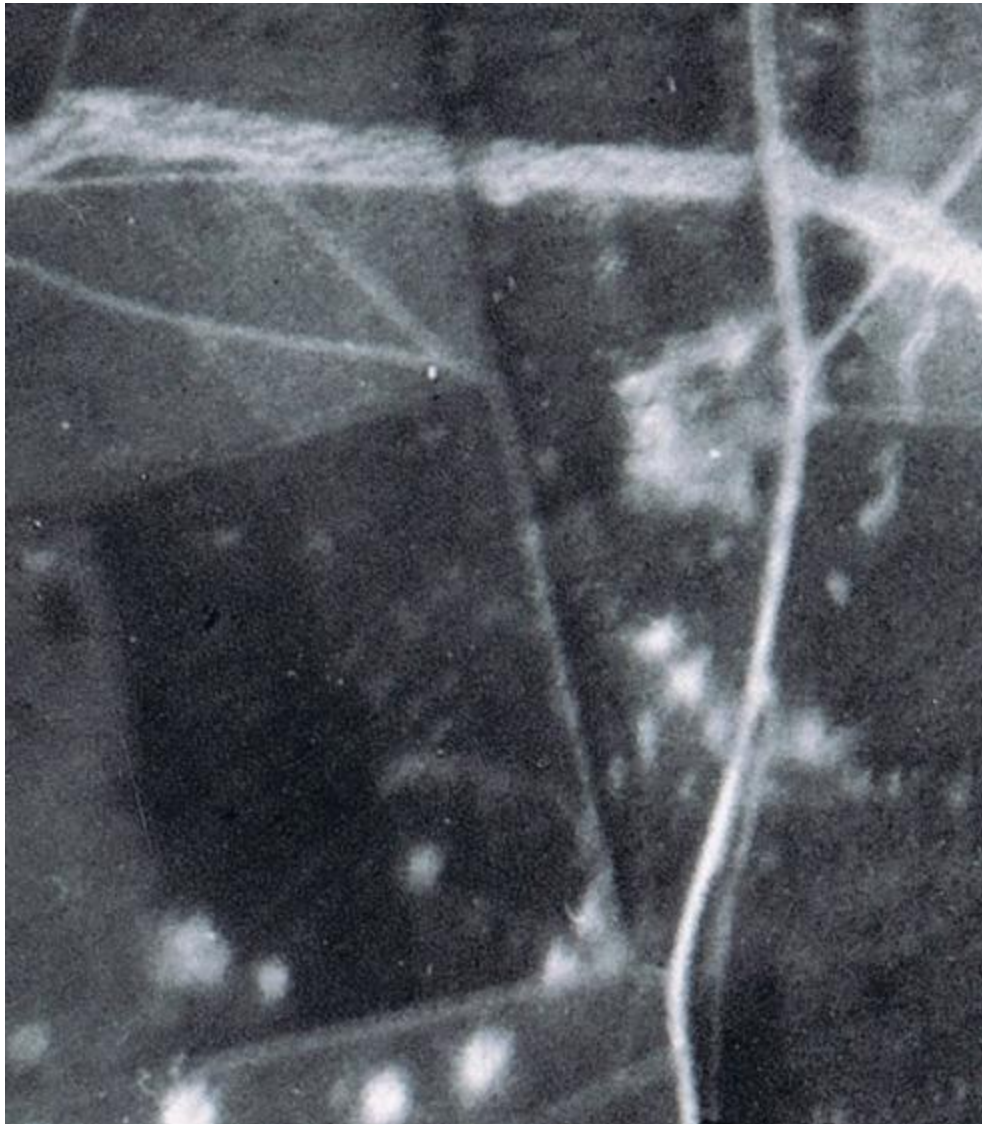
Op de luchtfoto van 11 oktober 1915 is het areaal van de hoeve zichtbaar onmiddellijk ten westen van de Briekestraat. Onmiddellijk ten noorden van de hoeve is de *Essex Second Divisional Line* duidelijk weergegeven. Een drietal rechtlijnige sporen (*duckboard tracks?*) die vanuit de hoeve richting de loopgraafstructuur lopen, kunnen als communicatiestructuren geïnterpreteerd worden. Eén ervan is zichtbaar ten oosten van de Briekestraat en loopt

¹⁰ Onderzoek uitgevoerd in 2003 door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (inmiddels opgegaan in het Agentschap voor het Onroerend Erfgoed).

¹¹ IWM: Slide 18389 Box 5 543 BB 28c 1915 ref BB 543 en IWM: Slide 18778 Box 92 169 57V 28c 1917 ref 57V 169.

¹² KLM/ Dia 7465 Ferme Wilson.

vanuit de hoeve in oostelijke richting tot aan de *Second Divisional Line*. Een tweede structuur loopt vanuit de hoeve in rechte lijn in noordwestelijke richting tot aan de bewuste loopgraaf. De derde structuur vertoont een lichte afbuiging en loopt verder in noordwestelijk richting tot aan de *Second Divisional Line*. Een rechtlijnig donker spoor ten westen van de hoeve met een noordoost-zuidwest oriëntatie is een duidelijke perceelsgrens bestaande uit een greppel, mogelijk voorzien van knotwilgen. Ten zuidwesten van de hoeve zijn enkele granaatinslagen zichtbaar. Die perceelsgrens wordt ook weergegeven op de kaart van Vandermaelen en Popp uit het midden van de 19de eeuw en gaat mogelijk tot een oudere perceelsgrens terug.

Figuur 8. Detail van de luchtopname genomen op 11 oktober 1915.

Een luchtfoto van 24 juni 1917, een maand voor de aanvang van de Derde Slag om Ieper, toont de situatie van het terrein een kleine 9 maanden later. De hoeve lijkt intussen zwaar beschadigd door granaatinslagen, die duidelijk over het ganse terrein voorkomen. De *Second Divisional Line of Liverpool Trench* is intussen duidelijk strategisch uitgebouwd en voorzien van *fire bay's* met uitgebouwde munitiedepots, shelters of geschutopstellingen. Het meest westelijke gedeelte lijkt reeds in zekere mate beschadigd. Een aantal mogelijke *duckboard*

*tracks*¹³ zijn zichtbaar ten zuiden van de loopgraafstructuur. De historische noordoost-zuidwest verlopende perceelsgreppel met duidelijke bomenrij (knotwilgen) is nog steeds zeer duidelijk merkbaar in het landschap.

Figuur 9. Detail van de luchtopname genomen op 24 juni 1917.

Een derde luchtfoto tenslotte genomen op 7 mei 1918 geeft een totale metamorfose weer van het terrein binnen het onderzoeksgebied. Alle sporen van de hoeve zijn uit het terrein

¹³ *Duckboard tracks* zijn op het maaiveld aangelegde verbindingswegen voor manschappen met gestandaardiseerde loopplanken (*duckboards*).

gewist. Ook van de aanwezige *Liverpool Trench* is geen enkel spoor meer zichtbaar. Dit geeft duidelijk aan dat men de verwoeste terreinen heeft geruimd en genivelleerd. Vrijwel zeker kaderden deze in de voorbereidingswerkzaamheden voorafgaand de aanleg van het spoorwegnetwerk in het najaar van 1917, als logistieke voorbereiding voor de Derde Slag om Ieper.

Meer zuidelijk, onmiddellijk langs de westzijde van de Briekestraat is er de aanwezigheid van een langwerpige in twee opgedeelde rechthoekige structuur met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Met enige omzichtigheid gaat het mogelijk om het originele *Irish Farm Cemetery*. Ten oosten van de Briekestraat loopt er vanuit noordoostelijke richting een smalspoor komende van het *Wieltje Station* in het oosten, die aan de westzijde van de Briekestraat overgaat in een breed uitwaaiierend smalspoornetwerk met infrastructuur zoals bijvoorbeeld opslagplaatsen (station Sint-Jan). Aan de noordzijde van het spoorwegemplacement is er een duidelijke landweg voorzien met U-turn en mogelijke laad- en loskades. Ten oosten van de Briekestraat is er een duidelijke concentratie aanwezig van rechthoekige structuren. Bij het nader inzoomen op de structuren zichtbaar op de foto kan overeenkomstig de schaduwinslag duidelijk sprake zijn van zogenaamde *Nissenhutten*". Het betreft een langwerpige smalle loods met halfronde vorm voorzien van een bekleding met metalen golfplaten. Het is een uitvinding van de Canadese Luitenant-Kolonel Peter North Nissen in 1917.

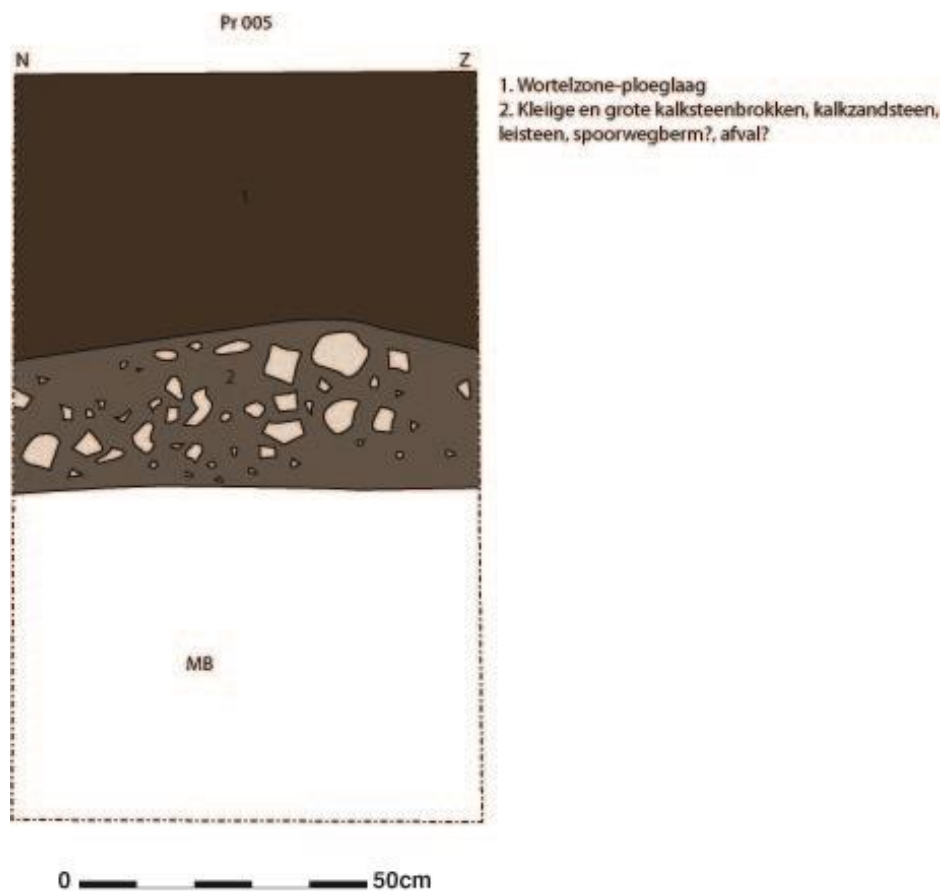
Figuur 10. Detail van de luchtopname genomen op 7 mei 1918.

5.4 Archeologische prospectie door middel van proefsleuven

5.4.1 Stratigrafie

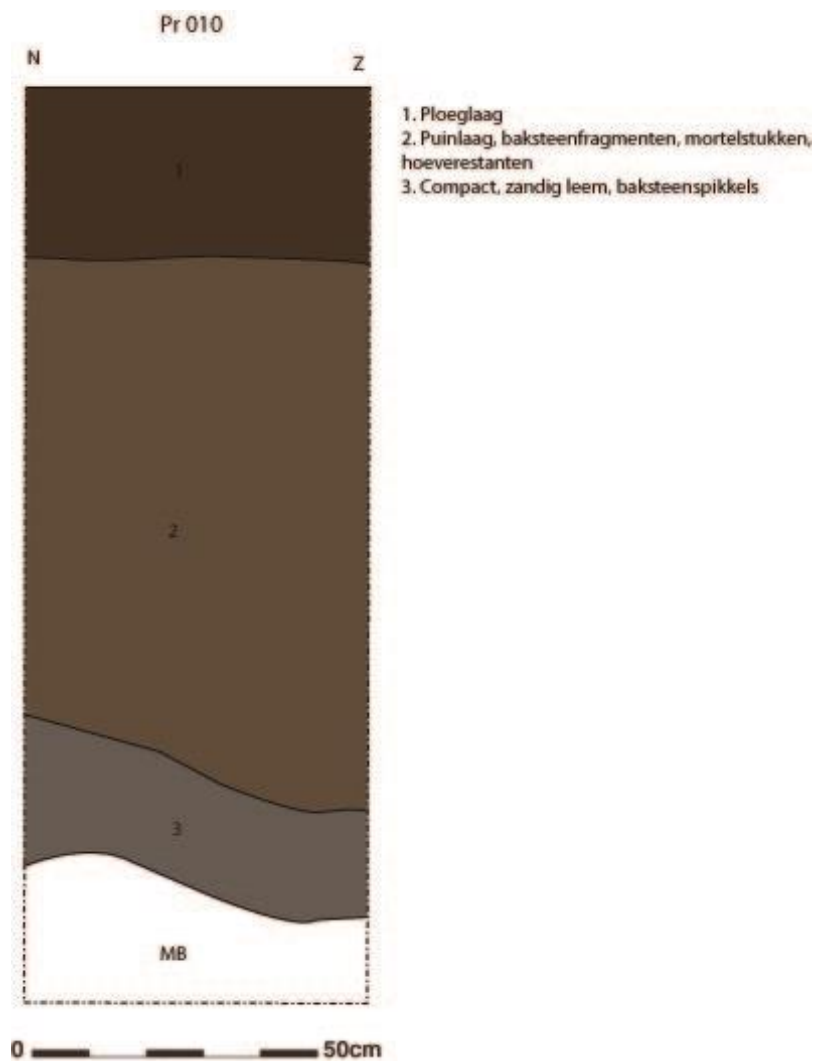
Voor wat het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied betreft is er de opvallende aanwezigheid onder de teeltlaag van een vrij dik pakket bestaande uit brokken natuursteen (leisteel, kalksteen en kalkzandsteen) plaatselijk vermengd met baksteenpuin. De dikte van het pakket varieert tussen de 0,20 en de lokaal 0,40 m. Het pakket kon in sleuf 1 tot en met 9 waargenomen worden. De zuidelijke begrenzing van het pakket liep in rechte lijn vanuit nagenoeg het einde van sleuf 2 tot in de helft van sleuf 9. Ten noorden van deze grens sluit het pakket ook alle aangetroffen archeologische sporen die met W.O.I. kunnen gerelateerd worden duidelijk af. Het aantreffen van materiaal afkomstig van het pakket in een aantal granaatinslagen en gedeelten van loopgraafstructuren, geeft aan dat bepaalde structuren nog openlagen op het moment dat het pakket werd aangebracht. Opvallend was de vaststelling dat het pakket onmiddellijk bleek aangelegd op de natuurlijke bodem, wat aantoont dat men voorafgaandelijk de terreinen grondig heeft genivelleerd. Het pakket kan overeenkomstig de stratigrafische positie van het pakket ten opzichte van de aangetroffen W.O.I. sporen zonder twijfel geïnterpreteerd worden als de stabilisatielaag van de eigenlijke smalsporen aangelegd in het najaar van 1917 als logistieke ondersteuning voor de Derde Slag om Ieper. Om een vlakke en stabiele ondergrond te garanderen moest men voorafgaandelijk de door de oorlog verwoeste terreinen opruimen en nivelleren. Hierbij werden alle aanwezige structuren zoals granaatinslagen en loopgraven klaarblijkelijk opgegeven en gedempt.

Het geregeld aantreffen van steenkool in het pakket kan ongetwijfeld in verband gebracht worden met de brandstof voor de locomotieven.

Figuur 11. Profiel uit sleuf 5 met aanduiding van het “spoorwegpakket”.

Voor wat het areaal betreft ter hoogte van de voormalige hoeve is er een opvallende ophoging vastgesteld met afbraakpuin afkomstig van de sloping van de hoeve ca. 10 jaar geleden.

Figuur 12. Profiel uit sleuf 010 met aanduiding van de puinlaag.

5.4.2 Structuren

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden in het totaal 61 archeologische sporen aangetroffen (spoor 001 – 061). 23 ervan betreffen geregistreerde opgevulde trechters tengevolge inslagen door artilleriegranaten (sleuf 001; spoor 001, sleuf 002; spoor 002, sleuf 003; spoor 003-005, sleuf 005; spoor 010 en 011, sleuf 006; spoor 016, 017, 021, 024, 026 en 027, sleuf 007; spoor 028-030, 032 en 033, sleuf 008; spoor 038 en 039, sleuf 009; spoor 048 en 050 en tenslotte sleuf 010; spoor 056).

De vorm van de inslagtrechters in het vlak varieert van rond, ovaal tot onregelmatig en kenmerkt zich door een heterogene opvulling waarin steeds vrij veel fragmenten tactisch

schroot worden aangetroffen, al dan niet vermengd met archeologische vondsten die in de opvulling terecht kwamen tijdens de opruimingsfase na 1918 zoals fragmenten van de standaarduitrusting, glas, rumkruiken, voedingsblikken, patronen, endm. De diameter varieert van minder dan 0,50m tot meer dan 2m, naargelang het verantwoordelijke type granaat. 12 andere structuren kunnen ongetwijfeld in verband gebracht worden met de historische Bartier hoeve (*Irish Farm*) (sleuf 7; spoor 036, 037, 051-054, sleuf 8; spoor 041-045 en sleuf 10; spoor 055). De overige aangetroffen sporen kunnen alle in verband gebracht worden met militair erfgoed aangelegd tijdens W.O.I.

De archeologische sporen zijn, met uitzondering van de aangetroffen inhumatiegraven in het uiterste zuiden, duidelijk geconcentreerd rond de zone van de voormalige hoeve in het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied.

5.4.2.1. SLEUF 001:

In sleuf 001 werd slechts één inslagtrechter geregistreerd (spoor 001, Figuur 4 en Bijlage).

5.4.2.2. –SLEUF 002:

In sleuf 002 werd tevens slechts één inslagtrechter aangetroffen (spoor 002, Figuur 4 en Bijlage).

5.4.2.3. SLEUF 003:

In spoor 003 (Figuur 4 en Bijlage) in sleuf 003 werden minstens negen afgevuurde koperen lanceerhulzen aangetroffen afkomstig van afgevuurde Britse 4,5 inch mortiergranaten en acht koperen N° 1 transportpluggen aangetroffen. De pluggen zijn in feite een soort dop met buitenschroefdraad en werden gebruikt om de artilleriegranaten die reeds gevuld werden met explosieven op een veilige manier te kunnen transporteren. Pas op het moment dat ze voor een beschieting in gebruik werden genomen, werd de dop vervangen door het vereiste type van ontsteker (tijds- of ontstekingschokbuis).

De pluggen hebben bovenaan een platte kop voorzien van een vierkante inbus met een zijde van 14mm om de plug door middel van een inbussleutel in het projectiel te draaien. Naast de inbus zijn ingegoten merktekens aangebracht; “N° 1” en “P” en de “broad arrow”, het

officiële keurmerk van de Britse militaire overheid. Onderaan de rand van de plug is een rubberen O-ring voorzien om een waterdichte afsluiting te verzekeren tussen granaat en plug, om te verhinderen dat vocht de explosieve vulling zou aantasten.

De vondsten zijn ongetwijfeld de gedumpte overblijfselen van een aanwezige Britse opstelling van een 4,5inch *Quick Firing Field Houwitser*, die zich wellicht in de nabije omgeving bevond van de *Liverpool trench*” ten tijde van de Tweede Slag om Ieper.

De 4,5 inch houwitser behoorde samen met de 13- en 18-pounder tot de drie-eenheid van het gebruikte Britse artilleriegeschut tijdens W.O.I.

Tot slot valt er nog een roodkoperen klinknagel te vermelden afkomstig van een houten munitiekist.

Tijdens de Tweede Slag om Ieper worden eenheden van de *Royal Field Artillery* met 4.5” *howitzers* vermeld in de omgeving van Wieltje en Sint-juliaan als ondersteuning van de *27th* en *28th Division*.

5.4.2.4. SLEUF 004:

Voor wat sleuf 004 betreft werden twee puinconcentraties met baksteenpuin aangetroffen (spoor 006 en 008, Figuur 4 en Bijlage). Het reeds vermelde spoorwegpakket sluit het geheel af, wat erop wijst dat de puinconcentraties van voor 1917 dateren.

In de opvulling van spoor 006 kwamen fragmenten van prikkeldraad aan het licht.

Uit de puinvulling van spoor 008 werden twee fragmenten aangetroffen afkomstig van een Britse SRD (*Supply Ration Depot*) rumkruik.

5.4.2.5. SLEUF 005:

In sleuf 005 werden naast de aanwezigheid van twee granaatinslagen (spoor 010 en 011, Figuur 4 en Bijlage) een gedeelte van een zeer goed leesbare L-vormige structuur aangesneden, die met zekerheid in verband kan gebracht worden met een opgevulde loopgraafstructuur (spoor 009, Figuur 4 en Bijlage). Overeenkomstig de vorm van de structuur in het vlak werd in eerste instantie gedacht aan een gedeelte van het strategische strakke zig-zag-verloop, een zogenaamde *traverse* of een *fire)bay*, een uitspringende gedeelte aan de vijandzijde van de loopgraaf om als geschutspositie te dienen (Figuur 13).

Figuur 13. Zicht op de L-vormige structuur in het vlak van sleuf 005..

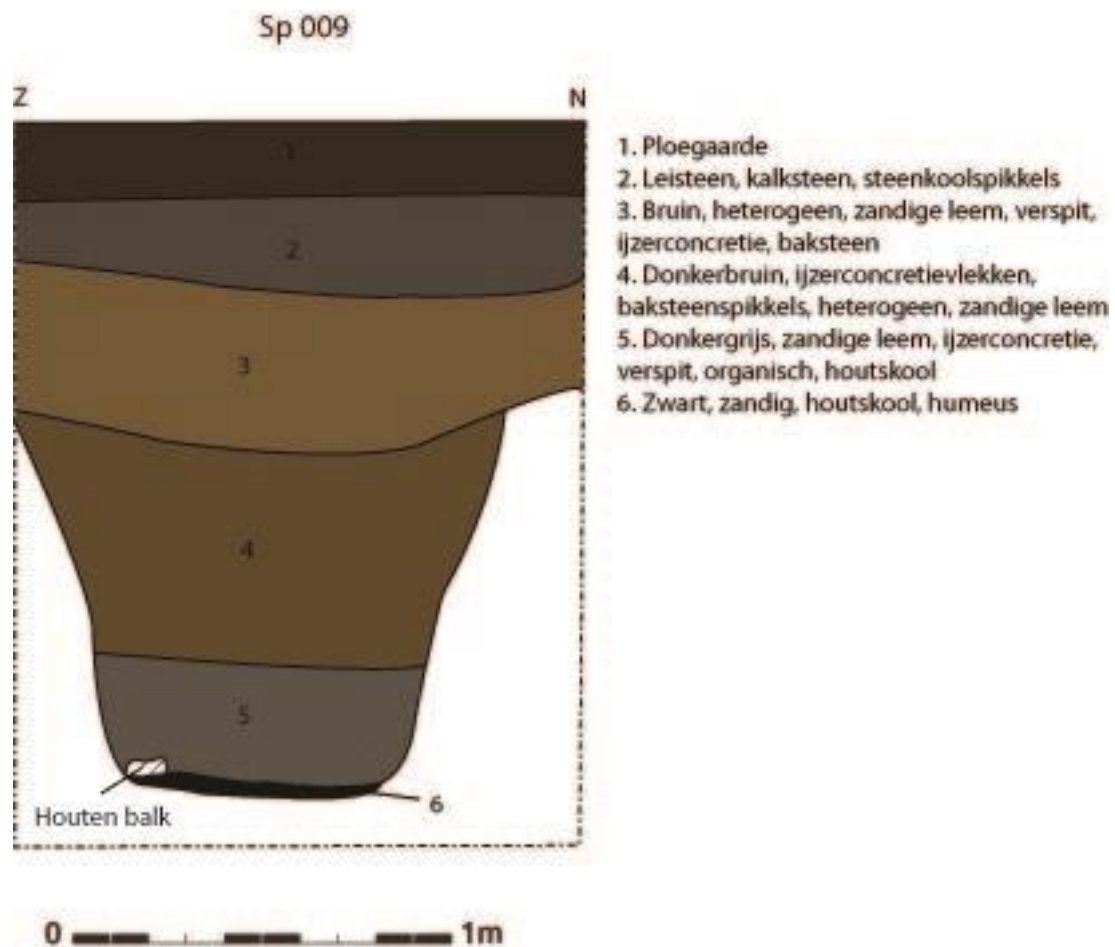
Bij het opschonen van het vlak werden in eerste instantie geen aanwijzingen waargenomen betreffende een eventuele wandbeschoeiing in de vorm van bijvoorbeeld metalen gaas (*Expanded Metal*), metalen golfplaten (*corrugated iron*), of enig ander materiaal.

Om de bewaringstoestand van de structuur, de aanlegdiepte en de eventuele aanwezigheid van één of andere vorm van beschoeiing op een dieper niveau en al dan niet de aanwezigheid van eventuele looppniveau's aan te tonen, werd een dwarse coupe uitgevoerd doorheen de structuur. Hieruit is gebleken dat het ging om een reeds genivelleerde loopgraafstructuur met een eenvoudige, ondiepe ingegraven structuur met een min of meer trogvormig profiel met een vlakke bodem (Figuur 14 en 15). Aanwijzingen voor één of andere vorm van looppniveau's, hetzij geïmproviseerde of gestandaardiseerde loopplanken (*duckboards*) werden niet aangetroffen. Enkele een losse houten balk in de waargenomen in de onderste vulling is mogelijk afkomstig van één of andere structuur. De opvulling kenmerkt zich door de aanwezigheid van een omgezet gereduceerd bodemmateriaal, vermengd met fragmenten tactisch schroot, enkele standaard 0.303 inch Lee Enfield patronen en een

fragment van een waterfles in donkergroen gekleurd glas. Onmiddellijk bovenop de opvulling rust het pakket natuursteen dat kan gerelateerd worden met de aanleg van het smalspoornetwerk in het najaar van 1917. De opvallend scherpe grens tussen opvulling en spoorwegpakket toont duidelijk aan dat de opvulling en nivellering plaatsgrepen onmiddellijk voorafgaand de aanleg van het spoorwegpakket.

Figuur 14. Zicht op wandprofiel van spoor 009.

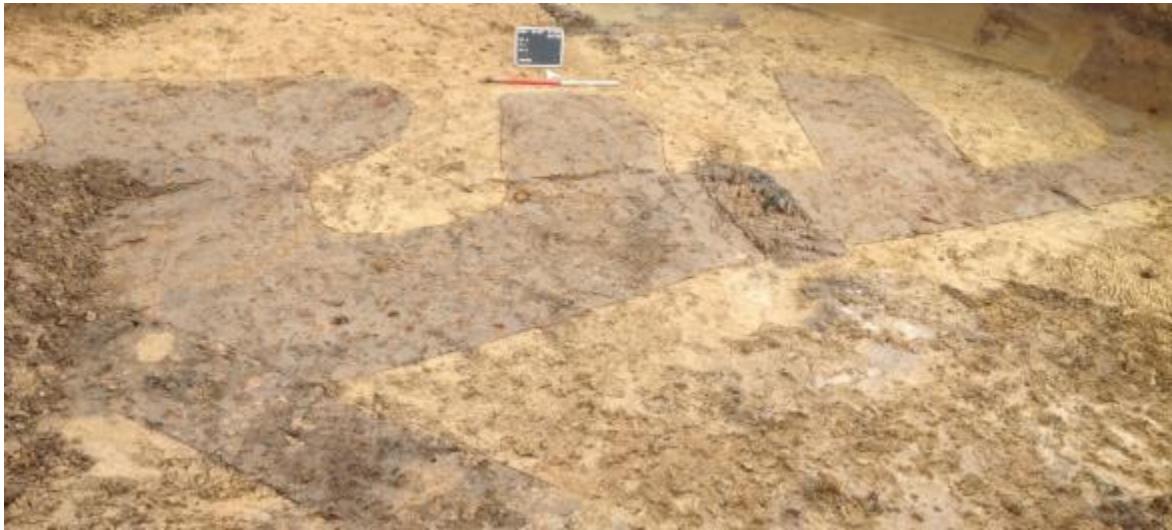

Figuur 15. Doorsnede van loopgraafstructuur 009.

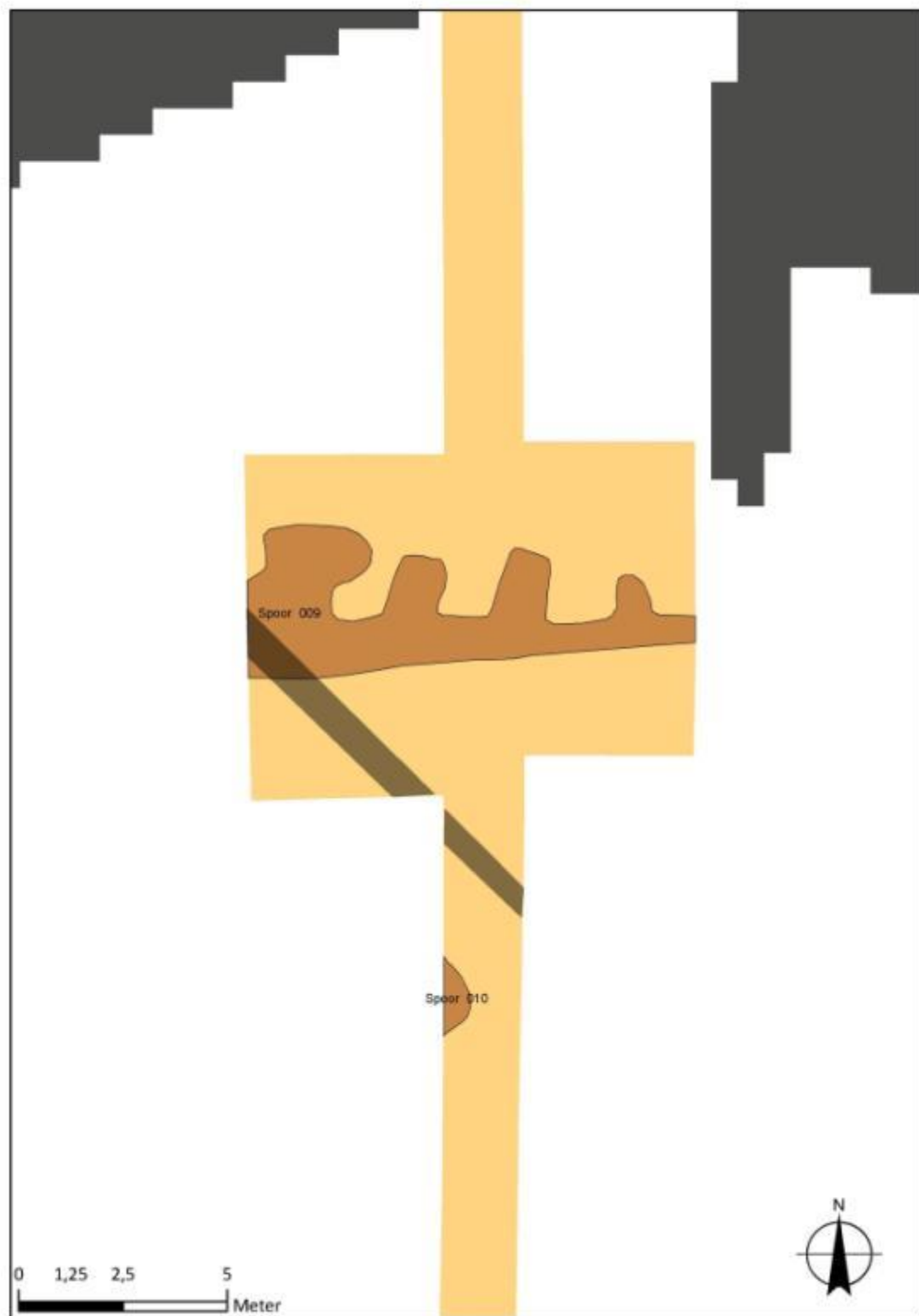
Aanwijzingen in of onder het opvullingspakket van de structuur voor de aanwezigheid van eventuele zandzakken, die wijzen op een opgeworpen borstwering (zogenaamde “*parapet*” en “*parados*”), werden niet aangetroffen. Om bijkomend een beter inzicht te verkrijgen in de morfologie van de aangetroffen structuur werd besloten om de sleufwand aan beide zijden van het spoor uit te breiden met een kijkvenster (kijkvenster 1 en 2, Figuur 16 en 17). Hieruit bleek dat de L-vormige structuur geen deel uitmaakt van een traverse of *firebay*, maar dat het gaat om een min of meer rechtlijnig oost-west verlopende loopgraafconstructie, die aan de noordelijke zijde (vijandzijde) voorzien is van op geregelde afstand naar voren geschoven rechthoekige constructies met een overwegende noordoostelijke oriëntatie. Deze uitbouwsels hebben een lengte die varieert tussen de 1,30 en de 1,80m en hebben een gemiddelde breedte van 1,20m. Ook hier bleek tijdens het opschonen er geen enkele aanwijzing te zijn voor een eventuele beschoeiing van de wanden. Dergelijke constructies

kunnen naar analogie met historische bronnen zoals bijvoorbeeld fotografische opnamen zonder twijfel in verband gebracht worden met eenpersoons verblijven (rustplaatsen), geschutopstellingen, kleine munitiedepots, endm.

De zuidoostelijke hoek van de structuur werd deels doorsneden door recente noordoost-zuidwest verlopende aanleg sleuf.

Figuur 16. Zicht op spoor 009 in kijkvenster 1 en 2.

Figuur 17. Algemeen grondplan van spoor 009 in kijkvenster 1 en 2.

Wanneer men de positie van de aangetroffen structuur vergelijkt met de historische bronnen (luchtfoto's en loopgravenkaarten), dan kan de structuur met zekerheid in verband gebracht worden met de noordwest-zuidoost verlopende *Second Divisional Line*, ook gekend als de *Liverpool Trench*. De linie werd wellicht aangelegd en/of bezet door manschappen van het Essex regiment in de loop van mei 1915, tijdens de Tweede Slag om Ieper. De linie is zonder twijfel nog goed zichtbaar op de luchtfoto van 11 oktober 1915. De historische bronnen bevestigen de verdere uitbouw van de linie voorafgaand aan het begin van de Derde Slag om Ieper. De aanpassingen zijn goed zichtbaar op de luchtfoto van 24 juni 1917.

5.4.2.6. SLEUF 006:

In het uiterst noordelijke gedeelte van sleuf 006 kwam een smalle rechtlijnige greppelstructuur aan het licht met een duidelijke oost-west verloop (spoor 015, Figuur 4 en Bijlage)). De breedte van het spoor bedroeg maximaal 0,33 m.

Figuur 18. Zicht op spoor 015 in sleuf 006.

Een tweede gelijkaardig spoor kwam meer zuidwaarts aan het licht in het centrale gedeelte van de sleuf (spoor 019, Figuur 4 en Bijlage). Het spoor vertoont dezelfde oost-west oriëntatie en heeft een maximale breedte van 0,23 m. De opvulling kenmerkt zich door de aanwezigheid van fragmenten tactisch schroot wat er zonder twijfel op wijst dat de structuren aangelegd werden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mogelijk kunnen deze

structuren in verband gebracht worden met aanleg sleuven voor ondergrondse nutsleidingen zoals bijvoorbeeld elektriciteit of telecommunicatie.

Een rechtlijnig spoor met een oost-west verloop en een breedte van maximaal 1,30m, gesitueerd in het centrale deel van de sleuf, kan als een gedeelte van een opgevulde loopgraafstructuur geïnterpreteerd worden (spoor 020, Figuur 4 en Bijlage).

Onmiddellijk ten zuiden van spoor 020 werd nog een gedeelte van een kleine rechthoekige kuil aangetroffen met een bewaarde lengte van 0,64 m en een breedte van 0,29m (spoor 022, Figuur 4 en Bijlage). De structuur wordt deels doorsneden door de recente noordoost-zuidwest verlopende aanleg sleuf, die reeds werd aangesneden in kijkvenster 1 en 2.

Figuur 19. Zicht op spoor 022.

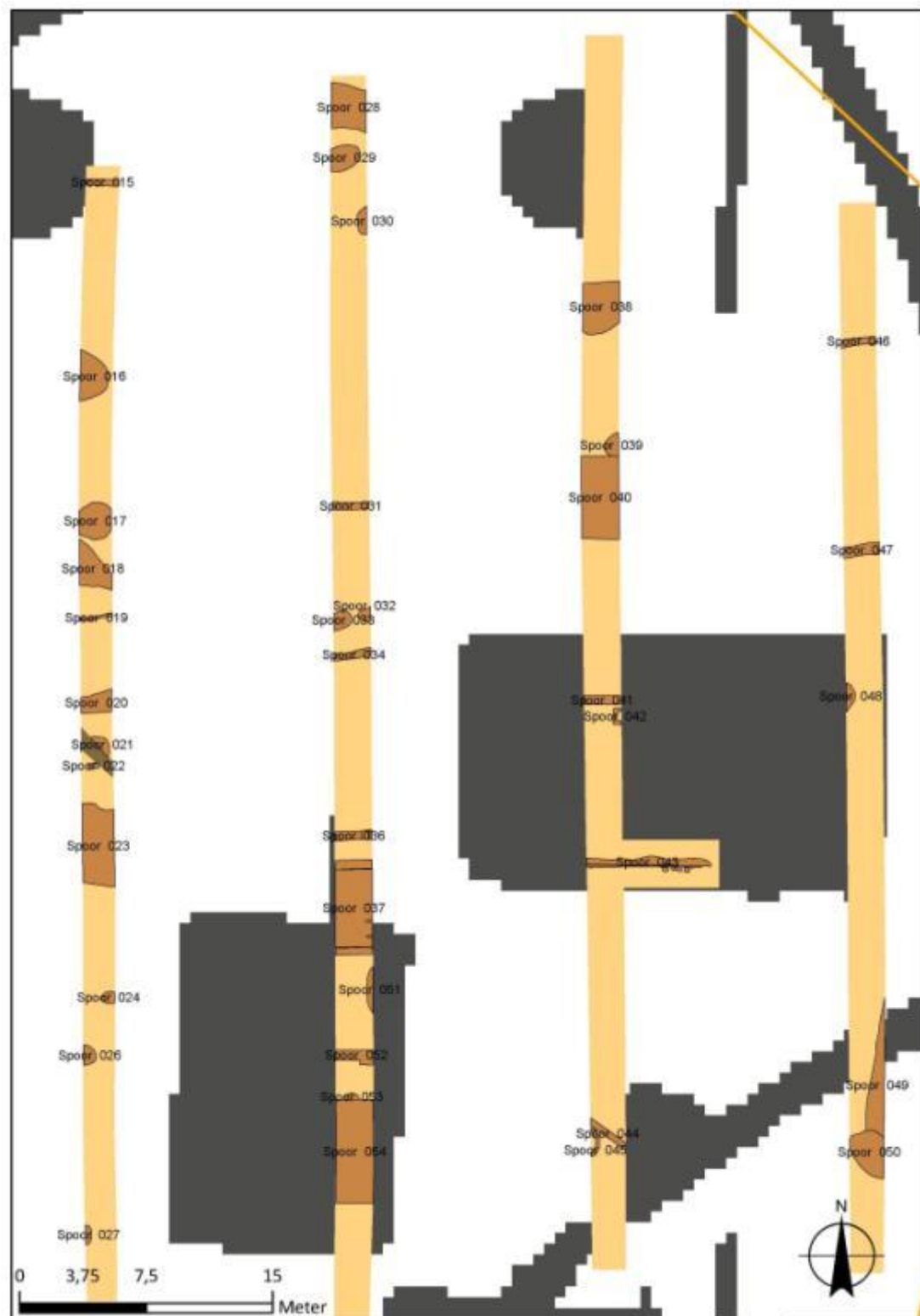
De overige geregistreeerde sporen in de sleuf betreffen opgevulde trechters van granaatinslagen (spoor 016, 017, 018, 021, 023, 024, 026 en 027, Figuur 4 en Bijlage).

In de opvulling van spoor 027 werd een fragment aangetroffen van een Britse standaard schop en behoorde tot de standaard uitrusting van de infanterie.

5.4.2.7. SLEUF 007:

In het noordelijke deel van de sleuf werden drie inslagtrechters aangetroffen (spoor 028, 029 en 030, Figuur 4 en Bijlage). Meer zuidelijk kwam opnieuw een smal rechtlijnig greppelvormig spoor met oost-west verloop aan het licht (spoor 031, Figuur 4 en Bijlage). Het spoor heeft een maximale breedte van 0,42 m. Nog twee nagenoeg identieke sporen werden meer zuidwaarts aangesneden (spoor 034 en 036, Figuur 4 en Bijlage). Opnieuw kan gedacht worden aan eventuele aanleg sleuven voor het plaatsen van nutsleidingen. In de opvulling van spoor 034 werden 13 fragmenten aangetroffen van een medicijnfles in ongekleurd transparant glas.

Onmiddellijk ten zuiden van spoor 036 kwamen de funderingen aan het licht van een bakstenen constructie met een lengte van 4,57m voorzien van een tegelvloer met roodgebakken ongeglazuurde tegels van 20x20x3cm, aangelegd op een kalkmortelbed (spoor 037, Figuur 4 en Bijlage). Aan noordelijke en zuidelijke zijde werd de vloer begrensd door een bakstenen muur met een breedte van 2,5 stenen (Figuur 21). In de zuidoostelijke hoek van de structuur werden de resten aangetroffen van twee parallelle enkelsteense muurtjes, die met opslagnissen in verband kunnen gebracht worden. Tussen de vloer en de zijmuren werden een ca. 10 cm breed afwateringskanaal uitgespaard, om opstijgend grondwater te evacueren. Dit type tegelvloer komt algemeen voor in stedelijke en rurale contexten in de eerste helft van de 19de eeuw. Vrijwel zeker betreft het een gedeelte van een typische halfverdiepte huiskelder met bovenliggende opkamer met beperkte grootte binnen het eigenlijke woonhuis. Overeenkomstig de positie van de constructie behoorde deze structuur ongetwijfeld tot de *Ferme Bartier*.

Figuur 20. Algemeen grondplan van sleuven 006 (links) tot en met 009 (rechts).

Figuur 21. Zicht op spoor 037 in sleuf 007.

Onmiddellijk ten zuiden van de kelderstructuur werd ter hoogte van de westelijke sleufwand nog een gedeelte van een min of meer cirkelvormig uitbraakspoor geregistreerd (spoor 051). Nog meer zuidwaarts werd nog een gedeelte van een oost-west georiënteerde bakstenen funderingsmuur aangesneden (spoor 052, Figuur 4 en Bijlage)). De muur heeft een breedte van 2,5 stenen (0,68 m) en is opgetrokken in traditioneel Vlaams verband uit een gele polderbaksteen van 21x10x6 cm, gebonden met een grove beigewitte kalkmortel. Aan de zuidelijke zijde van de muur bleek een gedeelte van een ingewerkte structuur aanwezig, die als steunbeer kan geïnterpreteerd worden (Figuur 22). Mogelijk kan deze muur als een zijmuur van het eigenlijke woonhuis geïnterpreteerd worden.

Figuur 22. Zicht op spoor 052 in sleuf 007.

Onmiddellijk ten zuiden van de muur bevond er zich een bakstenen waterput, afgesloten met een koepel (spoor 053, Figuur 4 en Bijlage). De waterput werd in een latere fase door de aanleg van een beerkelder (spoor 054, Figuur 4 en Bijlage, Figuur 23).

Figuur 23. Zicht op het onderzoeksgebied.

De beerkelder was opgebouwd in een donkerrode baksteen van 19x9,5x5 cm gebonden met een donkergrijze cementmortel. De binnenzijde van de kelder was voorzien van een cementbeploistering. De kelderconstructie was voorzien van een gewelf bestaande uit bakstenen korfbogen tussen metalen I-profielen. Dergelijke gewelven zijn typisch voor

landelijke beerkelders en stallingconstructies voor het fokken van koeien of varkens in de eerste helft van de 20ste eeuw. Gedeelten van dit gewelf werden aangetroffen in de opvulling. Gezien de recente opvulling van de beerput bleef deze ongetwijfeld in gebruik tot aan de afbraak in het begin van de 21ste eeuw.

Tijdens het aanleggen van de sleuf kwam ten zuiden van spoor 034 in de teeltlaag een goed bewaarde afgevuurde lanceerhuls van een artillerieprojectiel voor het Franse 105mm geschut aan het licht. Op de basis zijn merktekens ingegoten; "105, "Mle1913", "MAI"/1L/14/S".

Bijkomend werd op de zijkant van de huls, ter hoogte van de basis, is door middel van een zwarte inktstempel "105 L" aangebracht en betekent dat de granaat afgevuurd diende te worden door het Franse *Canon 105 L, Modele 1913 TR (Tire Rapide)*.

5.4.2.8. SLEUF 008:

In sleuf 008 vallen voor wat het noordelijke gedeelte betreft slechts twee inslagtrechters te noteren (spoor 038 en 039, Figuur 4 en Bijlage). In de opvulling van spoor 038 werd een dump aangetroffen van vier niet afgevuurde Britse 6 inch (15,2 cm) artillerieprojectielen, voorzien van een N°1 transportplug. Deze vondst illustreert duidelijk de aanwezigheid in de onmiddellijke nabijheid van een 6 inch houwtser. Mogelijk werden de granaten in de openliggende granaattrechter gedumpt tijdens de opruiming van het slagveld na 1918.

Een gedeelte van een rechthoekige uitbraakspoor vermengd met recent bouwpuin kan in verband gebracht worden met de afbraak van de laatste fase van de hoeve ca. 10 jaar terug (spoor 040).

Meer zuidelijk werd nog een gedeelte van een bakstenen funderingsmuur aangetroffen met oost-west oriëntatie en opgetrokken in een rode baksteen van 22x9,5x5-5,5 cm en gevoegd met een grove witte kalkmortel. Onmiddellijk ten zuiden ervan, tegen de oostelijke sleufwand werd nog een gedeelte van een vierkante of rechthoekige bakstenen bezinkput aangetroffen opgetrokken in een rode baksteen van 22x9x5-5,5 cm. (spoor 042, Figuur 4 en Bijlage en Figuur 24).

Figuur 24. Zicht op spoor 041 en 042 in sleuf 008.

Nog meer zuidwaarts werd in de sleuf een grote kunstmatig aangelegde kuil aangetroffen die langs de noordelijke rand afgebakend bleek door een restant van een houten beschoeiing (spoor 043, Figuur 4 en Bijlage, Figuur 25).

Om de aard van de aangetroffen structuur beter te begrijpen werd besloten om aan de oostelijke zijde een klein kijkvenster aan te leggen (kijkvenster 5).

Figuur 25. Zicht op spoor 043 in sleuf 008.

Het betreft een min of meer rechthoekige aangelegde kuil met de aanzet tot een komvormig profiel met een diepte van maximaal 0,80 m onder het archeologische niveau. Langs de noordelijke rand van de kuil werd een eikenhouten beschoeiing voorzien bestaande uit een reeks ingeheidde zware aangepunte stijlen met een gekantrechte vierkante of rechthoekige doorsnede (Figuur 26). Aan de buitenzijde van de palen bleef nog een rij horizontale geplaatste planken bewaard. De planken variërende breedtes vertonen onregelmatige schuinstaande zaagsporen, wat erop wijst dat de planken manueel door middel van een zaagput werden verzaagd. De vaststelling van verschillende reeds opgevulde paalkuilen in

het vlak wijzen op reparaties van de beschoeiing. De structuur bleek volledig opgevuld met puin.

Figuur 26. Zicht op de beschoeiing van spoor 043 in sleuf 008.

Onder de puinlaag bevond zich plaatselijk een sterk humeuze, organische laag dat als een restant van een mestlaag kan geïnterpreteerd worden. Gezien de aard van de structuur kan deze geïnterpreteerd worden als een mestvaalt.

Grote open houten mestvaalten met een vierkante of rechthoekige vorm zijn gekend tot in de 19de eeuw en werden later, om kwaliteitsverlies door het weglekken van beernutriënten te vermijden, vervangen door baksteen en nog later door beton. Wellicht hoorde deze structuur toe aan de oudste hoevefase uit de 18de eeuw en bleef mogelijk in gebruik tot in de 19de eeuw. Omtrent het tijdstip van opgave werden geen dateringselementen aangetroffen. Mogelijk vond dit reeds plaats voor de eerste Wereldoorlog.

5.4.2.9. SLEUF 009:

In het noordelijke deel van de sleuf werden opnieuw twee parallel verlopende smalle greppelvormige structuren aangetroffen met een duidelijke oogst-west oriëntatie (spoor 046 en 047, Figuur 4 en Bijlage). De greppels hebben respectievelijk een breedte van 0,41 en 0,65 m (Figuur 27) . Mogelijk kunnen deze in verband gebracht worden met aanleg sleuven voor bijvoorbeeld elektrische leidingen of leidingen voor telecommunicatie.

Figuur 27. Zicht op spoor 046 in sleuf 009.

In het centrale gedeelte van de sleuf, ter hoogte van de oostelijke sleufwand werd nog een gedeelte van een inslagtrechter geregistreerd (spoor 048, Figuur 4 en Bijlage).

In het zuidelijke deel is er nog de aanwezigheid van een uitbraakspoor (spoor 049, Figuur 4 en Bijlage) en kan in verband gebracht worden met de hoeve en een inslagtrechter (spoor 050, Figuur 4 en Bijlage).

5.4.2.10. SLEUF 010:

Sleuven 010 tot en met 018 werden in tegenstelling tot sleuven 001 tot en met 009, aangelegd in oost-west richting.

In de sleuf werden slecht drie archeologische sporen aangetroffen (spoor 055-057, Figuur 4 en Bijlage).

Spoor 055 betreft een oost-west verlopende bakstenen muurstructuur met een lengte van 15,84 m en een breedte van 2,5 stenen (0,50 m) en is opgetrokken in een oranje baksteen van 20x9,5x5cm, gebonden met een beige witte kalkmortel. Een tweetal in zuidelijke richting verlopende muurgedeelten wijzen op interne indeling van de constructie. Ter hoogte van het oostelijke einde werd een gedeelte van een bakstenen vloerniveau waargenomen. Mogelijk behoorde deze constructie tot de 19de eeuwse hoeve fase.

Ter hoogte van het westelijke sleufeinde werd tegen de noordelijke sleufwand een gedeelte van een inslagtrechter geregistreerd (spoor 056).

Een tweede inslag bevond zich ter hoogte van de zuidelijke sleufwand (spoor 057). In de opvulling kwam een dump van minstens 6 gebroken Britse SRD (*Supply Ration Depot*) rumkruiken aan het licht. In het totaal werden 147 fragmenten gerecupereerd (Figuur 28).

Figuur 28. Zicht op het spoor 057.

De Britse rumcruc is een gedrongen cruc met cilindrisch lichaam, zonder oor met een vlakke bodem en een steile schouder met een brede lage hals met kleine opening. De recipiënten zijn vervaardigd in witbakken, dikwandig steengoed. Het lichaam is aan de binnen- en buitenzijde bedekt met een transparant loodglazuur, terwijl de schouder voorzien is van een licht- tot donkerbruin loodglazuur. Op de schouder zijn steeds de letters “SRD” aangebracht, wat officieel staat voor “*Service Ration Depot*”. Deze letters kunnen op twee manieren worden aangebracht. De meest voorkomende wijze is door middel van een sjabloon en zwarte inkt. Hiervan werden 4 verschillende voorbeelden aangetroffen binnen de context. De tweede manier is door middel van een reliëfstempel, waarvan er 2 voorbeelden werden aangetroffen. Een fabricagemerk dat verwijst naar het verantwoordelijke pottenbakkersatelier kan ofwel in zwarte inkt aangebracht zijn op de bodem of door middel van een reliëfstempel in een cartouche op de zijkant, net boven de bodem. Aan de hand van de waargenomen merktekens kunnen minstens drie verschillende Britse pottenbakkerscentra aangetoond worden die dergelijke rumcrucen produceerden, nl. *Buchan & Co*”, uit *Portobello Edingburgh*, “*Pearson & Co*”, uit *Chesterfield Ltd* en “*Skey*” uit *Tamsworth*.

Het aantreffen van Britse rumcrucen of fragmenten ervan zijn een constante tijdens archeologisch onderzoek van Britse loopgraven en aanverwante structuren¹⁴. Rum, tijdens de Eerste Wereldoorlog omschreven als een “*strong black spirit*”, was een essentieel dagelijks ritueel om het apocalyptische verblijf in de loopgraven, vooral psychisch, te kunnen

¹⁴ PYPE & DE GRUYSE 2004.

overleven. Het werd genuttigd om het moreel te versterken (*“morale-booster”*) in eerste instantie tijdens de *“stand-to”* (ochtendgloren) en de *“stand-down”* (avondschemering), het moment waarop men de meeste kans had een aanval te mogen verwachten. De sergeant verzorgde de verdeling van het rumrantsoen onder de manschappen en bestond uit één of twee soeplepels per persoon. Ook tijdens de koude wintermaanden was rum essentieel om het moreel bij de manschappen op te krikken.

5.4.2.11. SLEUF 014:

In sleuven 011 tot en met 013 werden geen archeologische sporen aangetroffen. In sleuf 14 werden in het oostelijke gedeelte twee naast elkaar gelegen inhumatiegraven aangetroffen met daarin de stoffelijke overschotten van Britse of Commonwealth gesneuvelde soldaten (spoor 062 en 067, Figuur 4 en Bijlage).

De archeologische resultaten, de fysisch-antropologische bevindingen en de analyse van de vondsten worden besproken in het opgravingsrapport (Deel II).

6 Synthese en besluit

In het kader van de inplanting van een nieuw kantoorgebouw met parkeerzone op een zone van ca. 2 ha langs de Briekestraat te Sint-Jan (Ieper, West-Vlaanderen) werd door ADEDE Bvba een bureaustudie opgemaakt om de oorlogsgeschiedenis van deze locatie te bestuderen. Daaropvolgend werd het bewuste onderzoeksgebied onderworpen aan een magnetometrische scanning om de graad van mogelijke munitie in de ondergrond aan te tonen. Tenslotte werd een intrusief archeologisch onderzoek uitgevoerd door middel van verkennende proefsleuven.

Het onderzoeksgebied werd geëvalueerd door middel van 18 langse zoeksleuven. Afgaande de waargenomen gegevens werd aanbevolen om twee zones door middel van een opgraving verder in detail te bestuderen.

Het uitgevoerde archeologische vooronderzoek, kan de onderzoeksvragen die aan de basis lagen voor het uitvoeren van het onderzoek, beantwoorden:

- Zijn er sporen aanwezig?

Er zijn op het betreffende terrein archeologische sporen aangetroffen. Een gedeelte van de aangetroffen sporen en structuren kunnen in verband gebracht worden met de voormalige hoeve. Tijdens het onderzoek kunnen grosso modo twee chronologische fasen onderscheiden worden, nl. een fase pre 1914 en een fase post 1918 (heropbouwfase). De overige sporen zijn afkomstig van militaire infrastructuur aangelegd gedurende de Tweede en Derde Slag om Ieper, tussen 1915 en 1918.

- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?

Alle aangetroffen sporen zijn antropogeen van aard. Natuurlijke sporen werden niet aangetroffen.

- Wat is de aard, datering en bewaringstoestand van de sporen?

De aangetroffen archeologische sporen kunnen in twee grote groepen onderscheiden worden. Een eerste groep sporen/structuren zijn afkomstig van de historische Ferme Bartier die met zekerheid terug kan gebracht worden tot de 18de eeuw. De geregistreerde structuren, met uitzondering van de mestvaalt, behoren tot de 19de (pre-W.O.I. fase) en 20ste eeuwse fase (post-W.O.I.).

De tweede groep archeologische sporen zijn van militaire aard en werden aangelegd tijdens de Tweede en Derde Slag om Ieper, meer bepaald tussen het voorjaar van 1915 en het najaar van 1917.

- Op welk(e) niveau(s) bevinden de sporen zich?

De aangetroffen structuren behorende tot de voormalige hoeve kwamen aan het licht onder een vrij dichts pakket met afbraakpuin aangebracht tijdens de afbraak van de laatste fase van de hoeve zo'n 10 jaar geleden. De aangetroffen archeologische sporen in de meest noordelijke helft van de noordelijke zone werden aangesneden onder het spoorwegpakket aangebracht in het najaar van 1917. Elders, meer bepaald ten zuiden van de voormalige hoeve, kwamen de sporen onmiddellijk onder de teeltlaag aan het licht.

- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?

De aangetroffen sporen maken deel uit van diverse structuren. De aangetroffen funderingsresten die in verband te brengen zijn met de voormalige hoeve, behoorden tot minstens drie afzonderlijke gebouwen. Aan de hand van het historisch kaartmateriaal zoals de Atlas der Buurtwegen en de kadastrale kaart van Popp, kunnen drie aparte gebouwen aangeduid worden.

De aangetroffen W.O.I. sporen maken eveneens deel uit van verschillende structuren. De aangetroffen structuren kunnen in verband gebracht worden met de *Essex Second Divisional Line of Liverpool Trench*, granaatinslagen en mogelijke aanleg sleuven voor elektrische en/of telecommunicatielijnen.

- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

De aangetroffen sporen maken deel uit van meerdere periodes gaande vanaf de 18de eeuw tot in de 20ste eeuw. De overige archeologische sporen wijzen op militaire infrastructuur aangelegd tijdens de Eerste Wereldoorlog, meer bepaald gedurende de Tweede en Derde Slag om Ieper.

Sporen van voor de 18de eeuw werden binnen het onderzoeksgebied niet aangetroffen.

- Is een vervolgonderzoek nodig, en zo ja, welke aspecten verdienen hierbij bijzondere aandacht?

Er wordt aanbevolen een vervolgonderzoek te adviseren voor wat betreft een zone in het noordelijke deel en een zone in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied.

In de noordelijke zone is vervolgonderzoek aangewezen en dit op drie niveau's. Ten eerste dient een beter inzicht verkregen te worden in de aard van de aangetroffen structuren en dan meer bepaald de aangetroffen loopgraafstructuur die te vereenzelvigen is met de *Essex Second Divisional Line of Liverpool Trench*.

Ten tweede om de eventuele aanwezige relatie te kunnen aantonen tussen de aangetroffen loopgraafstructuur en de voormalige hoeve. Ten derde tenslotte om eventueel aanwijzingen aan te treffen omtrent de aanwezigheid van een mogelijke verbandpost rond de zone van de voormalige hoeve. Mogelijk werden in eerste instantie de nog onbeschadigde gebouwen als dusdanig ingericht.

Tot algemeen besluit kan gesteld worden dat het onderzochte areaal gedurende de beginfase van de Tweede Slag om Ieper in het voorjaar (april/mei) van 1915 een belangrijke ondersteunende rol vervulde als tweede ondersteunende linie van de 2nd Essex regiment voor de westelijke gelegen frontlijn. Deze linie bestond uit een eenvoudig uitgewerkte loopgraaf met een overwegend oost-west verloop aangelegd ten noorden van de aanwezige hoeve *Ferme Bartier*, die door de Britten omgedoopt werd tot *Irish Farm*. De loopgraaf was voorzien van annex structuren die wijzen op rustplaatsen, munitiedepots of geschutsopstellingen.

Nadat de frontlijn in het najaar van 1917 meer oostwaarts opschoof en het in de bewuste zone relatief rustig werd, vervulde de zone rond de voormalige hoeve vanaf het najaar 1917, tijdens de Derde Slag om Ieper, een tweede belangrijke rol als militaire kampplaats voor Britse en Commonwealth troepen, maar ook als logistiek knooppunt met een volwaardig uitgebouwd smalspoorstation. De rol als kampplaats wordt zeer goed geïllustreerd aan de hand van enkele historische documenten in verband met troepenbewegingen. Het vermelden van inkomende gewonde en gesneuvelde soldaten verwijst zonder twijfel naar de aanwezigheid van een veldhospitaal of toch tenminste een verbandpost.

Voor wat betreft het logistiek knooppunt werden, in het noordelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, alle aanwezige structuren opgeruimd, opgevuld en genivelleerd. Daarboven werd een funderingslaag aangelegd met natuursteen als basis voor de smalsporen.

Onmiddellijk ten zuiden van de hoeve werd door de *Royal Fusiliers* een begraafplaats aangelegd, nl. het *Irish Farm Cemetery*, vanaf mei 1915 en gebruikt tot in september 1915. Daarna werd het met tussenpozen aangewend tot januari 1918. De begraafplaats bevatte 54 individuele graven.

Tijdens het onderzoek werden de inhumatiegraven van 6 Britse en Commonwealth (Canada, India?) individuen aangetroffen en onderzocht, die mogelijk om het leven kwamen tijdens de Tweede Slag om Ieper (zie: Deel II. De opgravingen).

7 Aanbeveling voor verder onderzoek

Gezien de aard van de aangetroffen sporen en structuren én het historische belang van de site, strekt het tot aanbeveling om twee bepaalde zones aan een diepgaander archeologisch onderzoek in de vorm van een vlakdekkende opgraving te onderwerpen (Figuur 29).

A. Noordelijke zone:

De eerste zone die in aanmerking komt voor verder gedetailleerd archeologisch onderzoek is de zone rond de voormalige *Irish Farm*, met inbegrip van het areaal gesitueerd rond de aangesneden loopgraaf die vereenzelvigd kan worden met de via historische bronnen gekende *Essex Second Divisional Line of Liverpool Trench*.

Volgens de historische bronnen kan aangetoond worden dat de hoeve en omgeving gebruikt werd als kampement tijdens de Derde Slag om Ieper en mogelijk ook als verbandpost. Tijdens het vooronderzoek werden hiervoor weliswaar geen directe aanwijzingen aangetroffen, maar het verdient uiteraard aanbeveling om de omgeving van de voormalige hoeve aan een diepgaand onderzoek te onderwerpen in de vorm van een vlakopgraving. Voor wat de aangesneden loopgraafstructuur betreft is het noodzakelijk de structuur en de eventueel daaraan gekoppelde infrastructuur in detail te onderzoeken om op die manier informatie te verwerven omtrent de technische kant van de evolutie van het loopgravensysteem en inzicht te bekomen in de chronologische evolutie van de structuur.

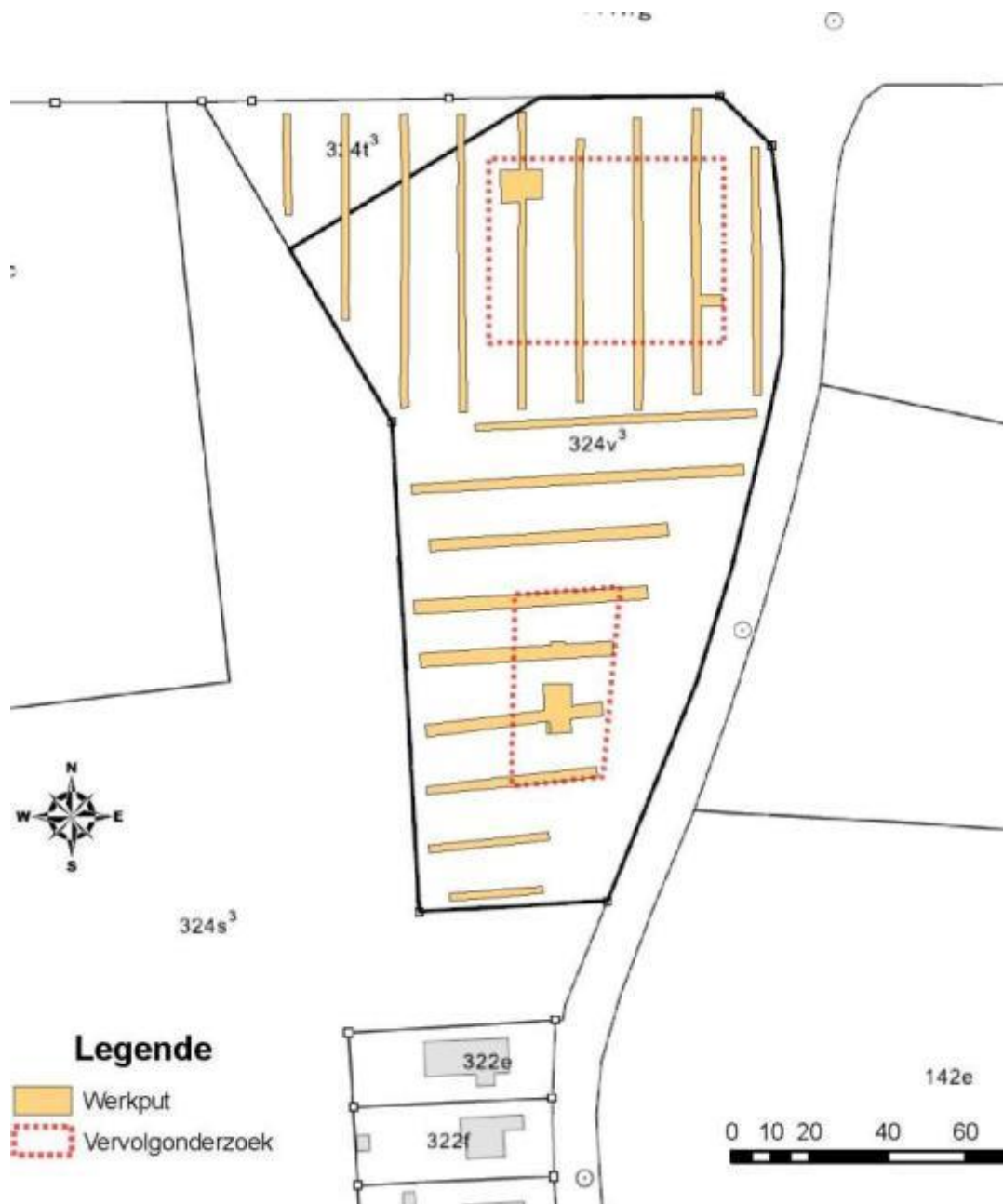
Om deze zone te evalueren wordt een zone afgebakend met inbegrip van een gedeelte tussen sleuf 005 tot en met sleuf 008, van 50 op 60m en dus een totale oppervlakte van 3000m².

B. Zuidelijke zone

De tweede zone die zonder twijfel in aanmerking dient te komen voor verder onderzoek is het areaal ter hoogte van sleuf 014 en 015, in het uiterst zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied, waar de stoffelijke resten werden aangetroffen die behoorden tot de vroegste bijzettingfase van het *Irish Farm Cemetery*, tijdens de Tweede Slag om Ieper. Uiteraard is verder onderzoek vereist om aan te tonen of er zich in de nabije omgeving nog

meer mogelijke “vergeten” graven bevinden, die achtergebleven zijn na de ontgraving van de begraafplaats.

Om deze zone verder te onderzoeken wordt een zone afgebakend ter hoogte van het oostelijke gedeelte van sleuven 013 tot en met 017, met een totale oppervlakte van 905m².

Figuur 29. Afbakening voor verder archeologisch onderzoek geprojecteerd op het algemeen sleuvenplan.

8 Bibliografie

CHAMBERS, S.J. 2005: *Uniforms & Equipment of the British Army in World War I. A study in Period Photographs*. West Sussex (UK).

DENDOOVEN, D. 2014: *Indian Army in the Ypres Salient. World War I (1914 – 1918)*. In: Schrapnel, nr. 100.

DE MEYER, M. & PYPE, P. 2004: *The A19 Project. Archaeological Research at Cross Roads. Association for World war Archaeology*.

PYPE, P. & DE GRUYSE, J. 2004: Het A19 Project. Deel 3. De Opgravingen. Ongepubliceerd rapport.

DE MEYER, M. & PYPE, P. 2007: *Scars of the Great War (Western Flanders, Belgium)*. In: SCOTT, D., BABITS, L., and HAECKER, C.: *Fields of Conflict, Volume 2 Nineteenth and Twentieth Century Fields of Conflict*. Praeger Security International, Westport (USA)

HEYVAERT, B. & ACKE, B. s.d. *Historisch vooronderzoek Wieltje Ieper (prov. West-Vlaanderen) Basisrapport Conceptversie*. Monument Vandekerckhove nv, Afdeling Archeologie.

PEGLER, M. 1996: *British Tommy*. Osprey Publishing.

PYPE, P. & DE GRUYSE, J. 2014: *Lost and Found in Flanders. An anthropological and archaeological study of human remains from the A19 Project, Ypres, Belgium*. In: CORNISH, P. and SAUNDERS, J.N.(Ed). *Bodies in Conflict, Corporeality, Materiality and Transformation*. Routledge publishing, Abingdon (UK).

WYRALL, E. 2002: *The Fiftieth Division 1914 – 1919*. The Naval & Military Press.

9 Lijst van Figuren

Figuur 1. Sfeerbeeld van het onderzoek.	6
Figuur 2. Situering van de onderzoekszone (oranje) op de topografische kaart.	8
Figuur 3. Magnetometrische-prospectie met aanduiding van de anomalien en de relictten van de voormalige hoeve.	9
Figuur 4. Algemeen grondplan met aanduiding van de proefsleuven.	11
Figuur 5. Zicht op het onderzoeksgebied.	15
Figuur 6. Magnetometrische oppervlaktedetectie in uitvoering op de site met op de achtergrond het <i>New Irish Farm Cemetery</i>	16
Figuur 7. Situering van het onderzoeksgebied (oranje polygoon) op de bodemkaart en weergave van de hoevegebouwen volgens het kadaster.	16
Figuur 8. Detail van de luchtopname genomen op 11 oktober 1915.	22
Figuur 9. Detail van de luchtopname genomen op 24 juni 1917.	23
Figuur 10. Detail van de luchtopname genomen op 7 mei 1918.	25
Figuur 11. Profiel uit sleuf 5 met aanduiding van het "spoorwegpakket".	27
Figuur 12. Profiel uit sleuf 010 met aanduiding van de puinlaag.	28
Figuur 13. Zicht op de L-vormige structuur in het vlak van sleuf 005.	31
Figuur 14. Zicht op wandprofiel van spoor 009.	32
Figuur 15. Doorsnede van loopgraafstructuur 009.	33
Figuur 16. Zicht op spoor 009 in kijkvenster 1 en 2.	34
Figuur 17. Algemeen grondplan van spoor 009 in kijkvenster 1 en 2.	35
Figuur 18. Zicht op spoor 015 in sleuf 006.	36
Figuur 19. Zicht op spoor 022.	37
Figuur 20. Algemeen grondplan van sleuven 006 (links) tot en met 009 (rechts).	39
Figuur 21. Zicht op spoor 037 in sleuf 007.	40
Figuur 22. Zicht op spoor 052 in sleuf 007.	41
Figuur 23. Zicht op het onderzoeksgebied.	42
Figuur 24. Zicht op spoor 041 en 042 in sleuf 008.	44
Figuur 25. Zicht op spoor 043 in sleuf 008.	45
Figuur 26. Zicht op de beschoeiing van spoor 043 in sleuf 008.	46
Figuur 27. Zicht op spoor 046 in sleuf 009.	48
Figuur 28. Zicht op het spoor 057.	50

Figuur 29. Afbakening voor verder archeologisch onderzoek geprojecteerd op het algemeen sleuvenplan..... 57

10 Lijst van bijlagen

- I. Inventaris van de foto's
- II. Inventaris van de sporen
- III. Inventaris van de archeologische objecten
- IV. Algemeen sleuvenplan (A3 formaat)

Fotonummer	Spoor	WP	Vlak	Windrichting	Aard	Beschrijving	Datum
1		1	1	Zuidzuidoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 1	14/05/2014
2	1	1	1	Oost	Vlakfoto		14/05/2014
3		1	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 001	14/05/2014
3		1	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 001 met aflijning	14/05/2014
4		2	1	Zuidzuidoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 2	14/05/2014
5		2	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 002	14/05/2014
5		2	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 002 met aflijning	14/05/2014
6	2	2	1	Oost	Vlakfoto		14/05/2014
7		3	1	Noordoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 3	14/05/2014
8		3	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 003	14/05/2014
8		3	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 003 met aflijning	14/05/2014
9	3	3	1	Oost	Vlakfoto		14/05/2014
10	4	3	1	Zuid	Vlakfoto		14/05/2014
11	5	3	1	Oost	Vlakfoto		14/05/2014
12		4	1	Zuidzuidoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 4	14/05/2014
13	6	4	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		14/05/2014
14		4	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 004	14/05/2014
14		4	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 004 met aflijning	14/05/2014
15	8	4	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		14/05/2014
16		5	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 005	14/05/2014
16		5	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 005 met aflijning	14/05/2014
17	9	5	1	Noord	Vlakfoto		14/05/2014
17	9	5	1	Oost	Profielfoto		14/05/2014
17	9	5	1	West	Profielfoto		14/05/2014
18	10	5	1	West	Vlakfoto		15/05/2014
19	11	5	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
20		5	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 006	15/05/2014
20		5	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 006 met aflijning	15/05/2014
21		5	1	Zuidzuidoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 5	15/05/2014
22		6	1	Zuidzuidoost	Detailfoto	Detail elektriciteitskabel Werkput 6	15/05/2014
23	12	5	1	Noord	Vlakfoto		15/05/2014
24	13	5	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
24	13	5	1	West	Profielfoto		15/05/2014
25		6	1	Zuidzuidoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 6	15/05/2014
26	15	6	1	Noord	Vlakfoto		15/05/2014
26	15	6	1	Oost	Profielfoto		15/05/2014

27		6	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 007	15/05/2014
27		6	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 007 met aflijning	15/05/2014
28	16	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
29	17	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
30	18	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
30	18	6	1	Oost	Profielfoto		15/05/2014
31	19	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
31	19	6	1	Oost	Profielfoto		15/05/2014
32	20	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
32	20	6	1	Oost	Profielfoto		15/05/2014
33	21	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
34	22	6	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
35	23	6	1	Noord	Vlakfoto		15/05/2014
36		6	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 008 met aflijning	15/05/2014
37	24	6	1	Oost	Vlakfoto		15/05/2014
38	26	6	1	West	Vlakfoto		15/05/2014
39	27	6	1	West	Vlakfoto		15/05/2014
40		7	1	Zuidzuidoost	Overzichtsfoto	Overzicht Werkput 7	15/05/2014
41	28	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
42	29	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
43		7	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 009	15/05/2014
43		7	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 009 met aflijning	15/05/2014
44	30	7	1	Oost	Vlakfoto		15/05/2014
45	31	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		15/05/2014
46	32	7	1	Oost	Vlakfoto		16/05/2014
47	33	7	1	West	Vlakfoto		16/05/2014
48	34	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		16/05/2014
49		7	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 010	16/05/2014
49		7	1	Oost	Wandprofiel	Wandprofiel 010 met aflijning	16/05/2014
50	36	7	1	Noord	Vlakfoto		16/05/2014
51	37	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		16/05/2014
51	37	7	1	Noord	Vlakfoto		16/05/2014
52	38	8	1	Zuid	Vlakfoto		19/05/2014
53	39	8	1	Oost	Vlakfoto		19/05/2014
55	41	8	1	Zuid	Vlakfoto		19/05/2014
55	41	8	1	Zuid	Detailfoto	Detail oostzijde	19/05/2014
56	42	8	1	Oost	Vlakfoto		19/05/2014

57	43	8	1	Zuid	Vlakfoto		19/05/2014
57	43	8	1	Oost	Detailfoto	Detail houten beschoeiing	19/05/2014
58		8	1	Noord	Overzichtsfoto	Ter hoogte van spoor 038	19/05/2014
59		8	1	Noord	Overzichtsfoto	thv sp 39 & 40	19/05/2014
60		8	1	Noord	Overzichtsfoto	thv sp 41 & 42	19/05/2014
61		8	1	Zuid	Overzichtsfoto	thv sp 43	19/05/2014
62	44	8	1	Zuidoost	Vlakfoto		19/05/2014
63	45	8	1	West	Vlakfoto		19/05/2014
64		8	1	Noord	Overzichtsfoto	thv sp 44.& 45	19/05/2014
65		8	1	Oost	Profielfoto	Profiel 11	19/05/2014
66		9	1	Oost	Profielfoto	Profiel 12	19/05/2014
67	46	9	1	Oost	Vlakfoto		19/05/2014
68	47	9	1	Oost	Vlakfoto		19/05/2014
69	48	9	1	West	Vlakfoto		19/05/2014
70		9	1	Noord	Overzichtsfoto	thv sp 46 & 47	19/05/2014
71	49	9	1	Noordnoordwest	Vlakfoto		19/05/2014
72	50	9	1	Noord	Vlakfoto		19/05/2014
73		9	1	Zuid	Overzichtsfoto		19/05/2014
74	51	7	1	Noordoost	Vlakfoto		20/05/2014
75	52	7	1	Noord	Vlakfoto		20/05/2014
75	52	7	1	Noordnoordwest	Detailfoto	Detail oostzijde	20/05/2014
76	53	7	1	Oost	Vlakfoto		20/05/2014
77	54	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		20/05/2014
77	54	7	1	Zuidzuidoost	Vlakfoto		20/05/2014
77	54	7	1	Oost	Vlakfoto		20/05/2014
78		8	1	Oost	Wandprofiel	profiel 13 op foto als 12	20/05/2014
78		8	1	Oost	Wandprofiel	profiel 13 met aflijning	20/05/2014
79	55	10	1	Zuidwest	Vlakfoto		20/05/2014
79	55	10	1	Zuidwest	Vlakfoto		20/05/2014
79	55	10	1	West	Vlakfoto		20/05/2014
79	55	10	1	Noord	Vlakfoto		20/05/2014
80	56	10	1	Noord	Vlakfoto		20/05/2014
81	57	10	1	Zuid	Vlakfoto		20/05/2014
82		11	1	Zuid	Profielfoto	Profiel 14	20/05/2014
83	9	5	1	West	Profielfoto	Profiel spoor 009	20/05/2014
83	9	5	1	West	Profielfoto	Profiel spoor 009	20/05/2014
84	59	15	1	Oost	Vlakfoto		22/05/2014

84	59	15	1	Noord	Vlakfoto		22/05/2014
84	59	15	1	West	Vlakfoto		22/05/2014
85	60	15	1	Noord	Vlakfoto		22/05/2014
86	60	15	1	Oost	Vlakfoto		23/05/2014
87	61	15	1	Oost	Vlakfoto		23/05/2014
88	9	5	1	Oost	Vlakfoto		23/05/2014
88	9	5	1	Noord	Vlakfoto		23/05/2014
88	9	5	1	West	Vlakfoto		23/05/2014
89	9	5	1	Noordoost	Profielfoto		23/05/2014
89	9	5	1	Noordoost	Profielfoto		23/05/2014
90	43	8	1	Oost	Vlakfoto	als sp 009 op bordje	23/05/2014
91	43	8	1	Noord	Profielfoto		23/05/2014
91	43	8	1	West	Profielfoto		23/05/2014
92	43	8	1	Noord	Profielfoto		23/05/2014
92	43	8	1	Oost	Profielfoto		23/05/2014
92	43	8	1	Oost	Profielfoto		23/05/2014

Spoor	WP	Vlak	Vorm	Samenstelling	Inclusie 1	Inclusie 2	Inclusie 3	Interpretatie	Datering
1	1	1	Onregelmatig	Lichte klei	Metaal	Baksteen		Granaatinslag	WERELDOORLOG I
2	2	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal	Baksteen		Granaatinslag	WERELDOORLOG I
3	3	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal	Hout		Granaatinslag	WERELDOORLOG I
4	3	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
5	3	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
6	4	1	Lineair	Baksteen	Baksteen	Metaal		toplaag op spoorwegpakket	WERELDOORLOG I
7	4	1							WERELDOORLOG I
8	4	1	Lineair	Baksteen	Baksteen			Spoorwegpakket	WERELDOORLOG I
9	5	1	Onregelmatig	Lichte klei	Metaal			Loopgraaf	WERELDOORLOG I
10	5	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
11	5	1	Lineair	Lichte klei	Metaal			Kuil	WERELDOORLOG I
12	5	1	Lineair	Lichte klei	Baksteen			Ophogingslaag	NIEUWE TIJD
13	5	1	Lineair	Zware klei				Prikkeldraadversperring	WERELDOORLOG I
14	5	1							
15	6	1	Lineair	Grind	Natuursteen			Greppel	
16	6	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
17	6	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
18	6	1	Onregelmatig	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
19	6	1	Lineair	Lichte klei	Metaal			Prikkeldraadversperring	WERELDOORLOG I
20	6	1	Lineair	Lichte klei	Metaal			Loopgraaf	WERELDOORLOG I
21	6	1	Afgerond rechthoekig	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
22	6	1	Afgerond rechthoekig	Lichte klei	Metaal			Kuil	WERELDOORLOG I
23	6	1	Lineair	Lichte klei	Baksteen	Natuursteen		Granaatinslag	NIEUWE TIJD
24	6	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
25	6	1							
26	6	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
27	6	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Afvalkuil	WERELDOORLOG I
28	7	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
29	7	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
30	7	1	Ovaal	Lichte klei	Baksteen			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
31	7	1	Lineair	Lichte klei	Metaal	Baksteen		Greppel	WERELDOORLOG I
32	7	1	Ovaal	Lichte klei	Baksteen			Kuil	WERELDOORLOG I
33	7	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal			Granaatinslag	WERELDOORLOG I
34	7	1	Lineair	Lichte klei	Baksteen	Metaal		Greppel	WERELDOORLOG I
35	7	1	.						
36	7	1	Lineair	Baksteen	Baksteen	Metaal		Muur	NIEUWE TIJD

37	7	1	Rechthoekig	Baksteen				Vloer	NIEUWE TIJD
38	8	1	Ovaal	Lichte klei	Metaal	Baksteen	Houtskool	Granaatinslag	WERELDOORLOG I
39	8	1	Rond	Lichte klei	Baksteen	Metaal		Granaatinslag	WERELDOORLOG I
41	8	1	Lineair	Baksteen				Muur	
42	8	1	Vierkant	Baksteen				Bezinkput	
43	8	1	Lineair	Lichte klei	Aardewerk	Hout		Puinlaag	Nieuwe tijd C
44	8	1	Lineair	Baksteen				Muur	
45	8	1	Rond	Baksteen				Waterput	
46	9	1	Lineair	Lichte klei	Houtskool	Baksteen	Metaal	Prikkeldraadversperring	WERELDOORLOG I
47	9	1	Lineair	Lichte klei	Hout	Baksteen	Metaal	Prikkeldraadversperring	WERELDOORLOG I
48	9	1	Rond	Lichte klei	Baksteen	Hout	Metaal	Granaatinslag	WERELDOORLOG I
49	9	1	Lineair	Lichte klei	Baksteen	Glas	Aardewerk	Greppel	
50	9	1	Ovaal	Lichte klei	Baksteen	Metaal		Granaatinslag	WERELDOORLOG I
51	7	1	Ovaal	Baksteen	Baksteen			Uitbraakspoor	
52	7	1	Lineair	Baksteen	Baksteen			Muur	
53	7	1	Rond	Baksteen	Baksteen			Waterput	NIEUWE TIJD
54	7	1	Onregelmatig	Baksteen	Baksteen			Beerkelder	NIEUWE TIJD
55	10	1	Lineair	Baksteen	Baksteen			Muur	NIEUWE TIJD
56	10	1	Rond	Kleilig zand	Baksteen	Aardewerk	Ijzerinclusies	Granaatinslag	WERELDOORLOG I
57	10	1	Ovaal	Kleilig zand	Aardewerk	Baksteen		Afvalkuil	WERELDOORLOG I
58	11	1							
59	15	1	Rechthoekig	Kleilig zand	Onverbrand bot	Glas	Ijzerinclusies	Inhumatiegraf	WERELDOORLOG I
60	15	1	Ovaal	Lichte zanderige klei				Inhumatiegraf	WERELDOORLOG I
61	15	1	Ovaal	Lichte zanderige klei	Baksteen	Ijzerinclusies		Inhumatiegraf	WERELDOORLOG I

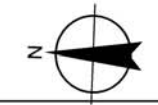
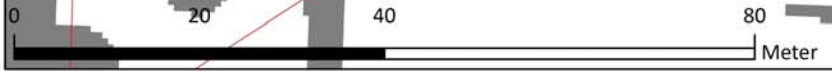
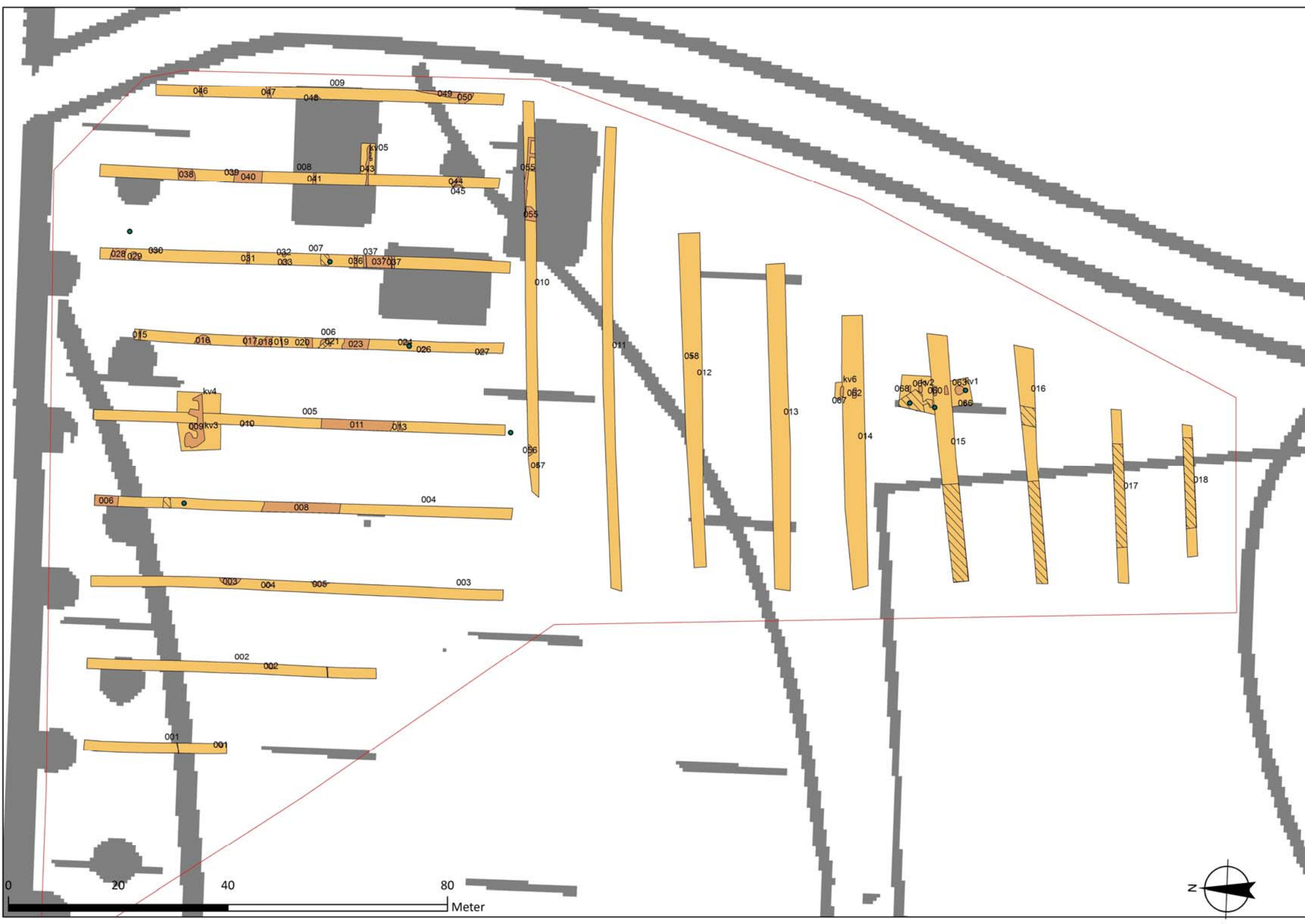
Inv.nr.	WP	Spoor	Vlak	Laag	Materiaal categorie	Aantal	Datering	Opmerking
14	5	0	1	2	Natuursteen	7	WERELDOORLOG I	6 fragmenten natuursteen uit nivelleringspakket spoorwegniveau: kalkzandsteen en leisteen, geïmporteerd
21	0	0	/		Metaal		WERELDOORLOG I	<p>1 gebroken Britse standaard lepel, rood koper</p> <p>1 veiligheidskapje voor 18 pounder, rood koper</p> <p>1 fragment van een onafgevuurde lanceerhuls van een 37mm mortier. Duits of Frans?</p> <p>3 gespen Britse standaard-uitrusting, rood koper</p> <p>1 drukknoop, rood koper</p> <p>10 granaatkartetsen (shrapnels), lood, gegoten</p> <p>1 slagpijpje, rood koper</p> <p>1 veiligheidspin van Mill's handgranaat, rood koper</p> <p>1 oog van een tentzeil?, rood koper</p> <p>3 fragmenten van forceerbanden, rood koper</p> <p>3 fragmenten van ontstekers</p>
32	11	0			Metaal	4	WERELDOORLOG I	1 riemsluiting van Britse riem, 1 granaatkartets, lood, gegoten, 1 fragment van een Britse huls van een Webley revolverpatroon, rood koper en 1 slaghamertje voor 15 pounder geschut, rood koper
29	15	2	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Fragment van een Britse GS knoop, rood koper
2	3	3	1		Hout	1	WERELDOORLOG I	Fragment van een munitiekist, hout, roodkoperen klinknagel

13	3	3	1		Metaal	7	WERELDOORLOG I	7 transportpluggen met buitendraad voor 4,5 inch houwtser-granaten, messing, gegoten, vierkante inbus 14mm, merktekens op de bovenzijde: "broad arrow", fabricagemerk, "N° I of II" en "P". Waterdichte rubberen dichtingsooring. 1 veiligheidskapje 1 veiligheidsclip? 9 afgevuurde lanceerhulzen van 4,5 inch
19	4	6	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Fragment prikkeldraad, afkomstig van prikkeldraadhaspel
8	4	7	1		Aardewerk	2	WERELDOORLOG I	2 wandfragmenten van een SRD-rumkruik, donkerbruin gekleurd loodglazuur op de schouder
12	4	8	1		Aardewerk	3	WERELDOORLOG I	2 fragmenten van een SRD-rumkruik, 1 steelfragment van een kleipijp
3	5	9	1	1	Glas	3	WERELDOORLOG I	1 halsfragment van een fles, onzuiver lichtgroen gekleurd glas, malgevormd, geprofileerde hals. 1 bodemfragment van een fles met recht lichaam, lichtgroen glas, malgevormd, lichte ziel met gietmerk: "20" en "B", diameter bodem 7,3 cm. 1 bodemfragment van een fles met peervormig lichaam (mineraalwater), lichtgroen glas, malgevormd, vlakke bodem
17	5	9	1		Aardewerk	2	NIEUWE TIJD	1 wandfragment roodgebakken aardewerk, 1 wandfragment Rijnlands steengoed (Westerwaldtraditie)

5	5	11	1		Glas	1	WERELDOORLOG I	1 halsfragment van een wijn- of bierfles, donkergroen glas, malgevormd, bandvormige rand, diameter 3,1 cm.
23	6	16	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	1 roodkoperen kogelpunt van een 0.303 in Lee-Enfield patroon
10	6	19	1		Glas	1	WERELDOORLOG I	1 bodemfragment van een fles, lichtgroengekleurd glas, malgevormd, lichte ziel met gietmerk "223", "... C°".
11	6	25	1		Glas	1	NIEUWE TIJD	1 wijnfles, recht lichaam, geblazen, hoge slanke hals met bandvormige rand, hoge ziel, pontilmerk. Datering: eerste helft 19de eeuw
18	6	27	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	1 fragment van een Britse standaard infanterieschop, smeedijzeren blad, steel ontbreekt
9	7	28	1		Glas	1	WERELDOORLOG I	1 fles met recht lichaam, groengekleurd glas, malgevormd, vlakke bodem, geprofileerde hals
20	7	29	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	1 fragment van een bevestigingsbeugel met twee bouten, smeedijzer. Functie?
6	7	34	1		Glas	12	WERELDOORLOG I	13 fragmenten van een medicijnfles, ongekleurd, transparant glas, malgevormd, recht lichaam, bodem met lichte ziel met gietmerk: "3511" en "HP", smalle hoge hals met vlakke rand.

22	7	35	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Lanceerhuls van een artillerieprojectiel voor een Franse 105 mm geschut, rood koper, afgevuurd. Merktekens op de basis: "105 Mle 1913, MAI/ 1L/14/S". Lengte huls 39 cm. Op de zijde van de huls, ter hoogte van de basis, in zwarte inkt dmv sjabloon aangebracht: "105 L".
4	7	36	1		Aardewerk	4	Nieuwe tijd C	1 randfragment van een bord, faience fine, 1 randfragment van een drinknap, faience fine, 1 bodemfragment met gedraaide standring van een drinknap, faience, 1 wandfragment, faience
7	9	49	1		Aardewerk	17	Nieuwe tijd C	16 fragmenten van een bord, faience fine, eenvoudig afgeronde rand, gedraaide standring. 1 randfragment van een drinknap, eenvoudig afgeronde rand
15	9	49	1	1	Glas	6	WERELDOORLOG I	5 fragmenten van een wijnfles, donkergroengekleurd glas, malgevormd. 1 fragment van een drinkglas, recht lichaam, vlakke bodem, malgevormd. Hoogte 8 cm, diameter bodem 6 cm.
1	10	57	1	1	Aardewerk	147	WERELDOORLOG I	147 fragmenten van Britse SRD-rumkruiken: 31 bodemfragmenten met vlakke bodem, één met inktstempel "Pearson & Co, 47 wand- en schouderfragmenten, waaronder Vier halsfragmenten, diameter 6,3 en 2x 5,3 cm. 6 verschillende SRD-merktekens: 4 inktstempels en 2 reliefstempels: 6 MAI 68 wandfragmenten

16	11	58	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Duitse ontsteker met aanduiding "204"
25	15	61	1		Textiel		WERELDOORLOG I	Fragmenten uniformtextiel van Britse standaard khaki Field Dress
24	15	64	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Loopreiniger voor Lee-Enfield rifle, rood koper. Lengte 7,7 cm, diameter 7 mm
26	15	64	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Oliebusje voor Lee-Enfield rifle, langwerpig cilindrisch busje, vlakke bodem, licht gebogen schroefdop met intern lepeltje en fijn e smeerolie, rood koper. Lengte 9,7 cm, diameter 1,8 cm.
27	15	65	1		Hout	1	WERELDOORLOG I	Fragment van een aniline potlood, ronde doorsnede
28	15	65	1		Metaal	1	WERELDOORLOG I	Loopreiniger voor Lee-Enfield Rifle, rood koper, resten touw
30	15	67			Metaal	1	WERELDOORLOG I	Schouderinsigne ESSEX-regiment, rood koper
31	15	67			Metaal	4	WERELDOORLOG I	Vier aaneengekoekte munten met sporen van uniform-textiel, rood koper

ADEDE

SEARCH & RECOVERY